

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra biologie a environmentálních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Chov zvířat ve školách jako prostředek environmentální výchovy

Pets in schools as a tool for environmental education

Pavλίna Matoušová

Vedoucí práce: PhDr. Kateřina Jančaříková, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice (B7507)

Studijní obor: B BI-CH (7507R045, 7504R009)

2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Chov zvířat ve školách jako prostředek environmentální výchovy“ vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 19.4.2017

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Kateřině Jančaříkové, Ph.D. za odborné vedení práce a cenné rady při jejím tvoření. Dále bych chtěla poděkovat paní ředitelce ZŠ Velké Hamry Ing. Zdeňce Juklové za umožnění provedení praktické části mé práce, za spolupráci také třídním učitelkám a žákům dvou třetích, čtvrté a páté třídy. V neposlední řadě děkuji své rodině a přátelům za podporu ve studiu vysoké školy.

ANOTACE:

Práce shrnuje dosavadní teoretické poznatky o vztahu zvířat a lidí v historii, o vlivu zvířat na člověka, potažmo dítě a o chovu zvířat ve školách a jeho využití jako prostředku environmentální výchovy. Dále ukazuje možnosti chovu a druhy zvířat, které jsou pro tento způsob chovu vhodné. Není zapomenuto ani na podmínky chovu zvířat pro dodržení welfare, hygienické a bezpečnostní podmínky chovu a okrajově je zmíněna i legislativa týkající se školního chovu. Ve výzkumné části jsou shrnuty výsledky kvalitativně-quantitativního výzkumu provedeného na základní škole ve Velkých Hamrech v okrese Jablonec nad Nisou, kde se v rámci podpory environmentální výchovy a vzdělávání nachází školní minizoo. Výsledky nestrukturovaných rozhovorů ukazují kladný postoj k minizoo z pohledu pedagogických pracovníků základní školy včetně jejího vedení. Výsledky dotazníkového šetření pak ukazují kladný vztah žáků k existující minizoo a aktivitám s ní spojeným a také pozitivní názor rodičů žáků, kteří byli formou dotazníkového šetření taktéž osloveni.

KLÍČOVÁ SLOVA:

školní chov zvířat, environmentální výchova a vzdělávání, škola, zooterapie, vzdělávání za pomoci zvířat

ANNOTATION:

This thesis sums the theoretical knowledge of human-animal relationship in the history, of human-animal interaction (children-animal interaction) and of husbandry of animals in schools and its use as a tool of environmental education. Thesis further shows the opportunities of breeding and the variety of species, that are appropriate for this kind of husbandry. Housing conditions of welfare, hygienical and safety conditions and marginally the legislation of animal husbandry in schools is not forgotten. In the experimental part of this thesis the results of the qualitative-quantitative research are summed. The research was done at the primary school in Velké Hamry (district Jablonec nad Nisou, Czech Republic) where the school husbandry of animals is applied. The results of nonstructured interviews show the positive stance to the „minizoo“ from the view of pedagogical workers and the head of the school. The results of the survey show positive relationship between the pupils and the „minizoo“ and the school husbandry itself as well.

And last but not least it shows the pupils parents positive opinion, who were also asked in the survey.

KEYWORDS:

environmental education, zootherapy, breeding animals, school, animal assisted education

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Literární rešerše.....	2
2.1	Vývoj vztahu zvířat a člověka v historii chovu zvířat.....	2
2.2	Vliv zvířat na člověka (dítě).....	5
2.3	Chov zvířat ve školách jako prostředek environmentální výchovy	7
2.3.1	Environmentální výchova a škola	7
2.3.2	Využití chovu zvířat ve školách jako prostředku environmentální výchovy	9
2.3.3	Způsoby chovu zvířat ve školách, jejich organizace a realizace	12
2.3.4	Výběr vhodného živočicha.....	15
2.3.5	Vybrané druhy zvířat vhodné pro chov ve školách.....	18
2.3.6	Welfare zvířat a etika školního chovu.....	28
2.3.7	Hygiena a bezpečnost chovu zvířat ve školách.....	31
2.3.8	Legislativa chovu zvířat ve školách	33
3	Metodika práce.....	34
3.1	Případová studie (kazuistika)	34
3.2	Dotazníkové šetření.....	34
4	Výzkumná část.....	36
4.1	Minizoo ZŠ Velké Hamry – případová studie	36
4.1.1	Celkový popis chovu.....	36
4.1.2	Popis druhů chovaných zvířat	37
4.1.3	Forma zapojení žáků do chovu zvířat v rámci environmentální výchovy.....	37
4.1.4	Zhodnocení chovu učiteli a ředitelkou ZŠ	38
4.1.5	Rozhovory se žáky	39
4.2	Zhodnocení dotazníků	40
4.2.1	Návratnost dotazníků a kvalita jejich vyplnění	40
4.2.2	Vyhodnocení odpovědí	41

5	Výsledky – celkové shrnutí.....	53
6	Diskuze.....	56
7	Závěr	58
8	Seznam použitých zdrojů	59
9	Seznam příloh	64
9.1	Příloha 1 - Dotazník	64
9.2	Příloha 2 - Fotografie	65

1 Úvod

Již od nepaměti žije člověk obklopen přírodou a všim s ní spojeným. Člověk je její součástí, je na ní závislý a do jisté míry je také příroda závislá na něm. Příroda člověka ovlivňuje každý den – rostliny, které nám jsou potravou i radostí, příroda neživá, která utváří místo, kde žijeme a živočichové, kteří nám jsou užitečnými pomocníky v hospodářství, potravou, ale v neposlední řadě také mazlíčky. Jak bylo dokázáno, právě zvířata mají na člověka, potažmo dítě prokazatelné pozitivní účinky.

Aby vše mezi člověkem a přírodou i do budoucna fungovalo harmonicky, musíme se my – lidé snažit vzdělávat naše potomky tak, aby přírodu znali a věděli, jak se k ní správně chovat.

Hlavním nástrojem tohoto konání je v současnosti environmentální výchova a vzdělávání, která může mít mnoho podob a interpretací a v dnešní době je plnohodnotnou součástí školní výuky. Její cíle můžeme plnit pomocí nejrůznějších aktivit, které mohou být školní i mimoškolní. Jednou z těchto aktivit je vytvoření školního chovu nejrůznějších druhů zvířat.

Vhodné podmínky chovu a dodržení všech hygienických zásad, zajištění welfare chovaných zvířat a využívání zvířat pro rozvoj environmentální senzitivity mládeže mohou být úspěšnou podporou harmonického vztahu mezi budoucích generací a okolní přírodou.

V teoretické části této práce budou shrnuty poznatky o vývoji vztahu lidí a zvířat v minulosti, vyzdvíženy účinky humánně-animálních interakcí a popsány možnosti chovu zvířat ve školách a jeho propojení s environmentální výchovou. Praktická část bude zaměřena na popis konkrétního případu využití chovu zvířat ve školách jako prostředku environmentální výchovy na ZŠ Velké Hamry a interpretaci výsledků kvalitativně-kvantitativního výzkumu, který zde byl proveden.

2 Literární rešerše

2.1 Vývoj vztahu zvířat a člověka v historii chovu zvířat

Od pradávna byl člověk celý svůj život spojován s nesčetnými druhy živočichů. Nejprve s živočichy, které lovil pro svou obživu a byl s nimi tedy ve vztahu lovce a kořisti. Kořist sloužila zejména jako potrava, ale lidé zpracovávali také jejich kůži, ze které zhotovovali ošacení a kosti či rohy a parohy, ze kterých zpracovávali a vytvářeli primitivní nástroje. Archaické národy (zejména šamani a léčitelé) využívaly a využívají zvířata dodnes také pro léčebné účinky jejich „jedů“, které jsou používány například jako léky (Komárek, 2008).

Fenoménem ve vývoji vztahů člověka a zvířat je bezesporu domestikace zvířat a rostlin v počátcích neolitické revoluce, kdy u rostlin šlo o ekonomický záměr, zatímco u zvířat k možnosti zabít a sněžení docházelo v nouzi. Tyto domestikační náznaky sledujeme u archaických národů dodnes. Dochází zejména k odchovu celé řady savců a ptáků, kteří mají v archaické společnosti zvláštní postavení, které je na pomezí jakýchsi vyslanců v náboženských souvislostech a domácích mazlíčků evropského typu. Těmto zvířatům jsou v některých případech vytrhávána pera pro výrobu ozdob, a dokonce jsou po smrti pohřbívána podobně jako lidé, což nebylo cizí ani lidem staré Evropy. Kostry zvířat (jelenů, vlků a zajíců) byly nalezeny v oblasti osady Stillfried v Rakousku. Tato tendence se naopak neprojevila u národů subsaharské Afriky, které ačkoliv mláďata zvířat i kojily, chovaly je spíše ze zvědavosti a často za kultovními účely. Snaha po ochraně zvířat se v historii projevila až v novověku (Komárek, 2008).

Tímto postupným prolínáním životů člověka a zvířat se vztah začal prohlubovat a měnit na součást celého života lidí i zvířat. Jak uvádí Dobroruka a Šír (1984), roztomilost zvířecích mláďat zjevně způsobila jejich oblibu u pravěkých lidí (zejména jejich dětí), kteří si s mláďaty časem začali hrát a následně si některá ochočená a zkrotlá mláďata zvířat nechávali až do jejich dospělosti.

U některých starých civilizací docházelo k balzamování zvířecích kadaverů (podobně jako zemřelých lidí) v rámci zvířecích kultů a podobný vývoj mělo i podvědomí

obyvatelů staré Indie, kde docházelo k šetření zvířat a jejich posvátnému uctívání, jako je tomu i dodnes například u krav či opic.

Jak dále uvádí Komárek (2008), v antickém Řecku se oblibě těšili zejména okrasní ptáci, koně a psi, což dokládá, že pes je opravdu přítelem člověka již velmi dlouhou dobu. Podobné oblibě se okrasné zvířectvo těšilo i v Římě. Zde se ovšem stalo také součástí zábavy. K aspektům estetickým se zde přidružily i aspekty kulinářské. Římané také pořádali masové štvance v cirku, čímž téměř úplně vyhubili některá velká zvířata v severní Africe a v některých místech Středomoří.

Středověké chápání zvířat je hojně symbolické, přičemž zvířata byla chápána jako Stvořitelem ztělesněné křesťanské ctnosti nebo neřesti, které byly lidem příkladem či poučením.

V renesanci se šířily nové druhy zvířat jako například morčata či krocani, které se stávaly ozdobou šlechtických sídel a menažerií. V baroku a osvícenství byla zvířata vnímána jako mechanismy bez duše nepocítující bolest a byla využívána k veřejným pitvám.

V 18. a 19. století ve Francii byly velmi oblíbené zoologické zahrady, menažerie a zvěřince, kde byla zvířata využívána k anatomickým studiím a také zde byla snaha o aklimatizaci mimoevropských zvířat, která byla většinou marná.

V Anglii v polovině 19. století se na špičkovou úroveň dostalo šlechtitelství užitkových zvířat (ovcí a prasat) a zvířat chovaných pro okrasu a zábavu (koní, psů, holubů a drůbeže). Darwin poukázal na podobnou psychiku lidí a zvířat, zejména svět emocí a popisy kazuistik o chování zvířat ho můžeme považovat za zakladatele etologie. Wallace naopak pokládal domestikovaná zvířata za nepřirozené zrůdy.

Podle Komárka (2008) se přírodovědci německých škol vyznačovali nedůvěrou v mechanický charakter zvířat a zdůrazňovali jejich specifčnost (takto se vyslovil například Hermann Samuel Reimarus). Svou úlohu zde hrála argumentace odvozená od ekologických disciplín a ochrany životního prostředí.

Dalším významným historickým okamžikem byl vznik etologie, která se zformovala zejména z myšlenek Oskara Heinrotha.

V roce 1869 bylo poprvé použito E. Haeckelem slovo ekologie pro to, co autoři před Haeckelem nazývali přírodním hospodařením. Rozvoj ekologie nastal po druhé světové válce a myšlenka ochrany přírody pak vzniká paralelně se strachem o denaturaci lidské psychiky v romantické éře. Povzdechy nad devastací přírody však nacházíme už u Platóna. Ve 30. letech 19. století se v Anglii a Německu objevuje myšlenka individuální ochrany zvířat před špatným zacházením, v USA pak následovalo zakládání rezervací a národních parků pro ohrožené druhy zvířat i rostlin (Komárek, 2008).

V 19. a 20. století došlo k velmi výraznému rozmachu chovatelství nejrůznějších druhů zvířat, jako jsou například andulky, chůvičky, potkani či křečci z druhů nově chovaných a zároveň byl zachován chov koní, psů, koček, morčat a dalších druhů zvířat, která byla chována již dříve. Domestikovány byly již jen některé druhy kožešinových zvířat, jako jsou například lišky nebo činčily (Diamond, 2000).

Od 60. let 20. století dochází ke kvalitativní změně ochrany přírody a výzkumníci se začínají zabývat studiem humánně-animálních interakcí a otázkou dopadu těchto interakcí na zdraví člověka po fyzické i duševní stránce (Jančaříková a Havlová, 2014).

2.2 Vliv zvířat na člověka (dítě)

Poznatky zkoumání humánně-animálních interakcí ukázaly, že kontakt se zvířaty působí pozitivně na vnímání sebe sama, ulevuje od úzkostných stavů a napomáhá v řešení sociálních obtíží. Při humánně-animální interakci dochází ke stimulaci lidí k dotykům nebo pohybům rukou, kterými lidé zvířata krmí, hladí nebo si s nimi hrají. Při fyzickém kontaktu lidí se zvířaty se lidem ve větší míře vyplavují endorfiny a další chemické látky, které navozují pocit štěstí a dobré nálady za současného snižování hladiny kortizolu a snížení krevního tlaku. Proto se lidé, kteří mají kontakt se zvířetem, cítí spokojenější, více se usmívají a necítí se sami (Odendaal, 2007; Archer, 1997; Chandler, 2005).

Pozitivní vliv zvířat v zájmových chovech je popsán a respektován především u „slabších“ jedinců společnosti, jako jsou staří lidé, děti, drogově závislí, chronicky nemocní, osamocené osoby, psychicky nemocní lidé, fyzicky či mentálně handicapovaní, dále osoby ve výkonu trestu odnětí svobody či osoby sociálně neadaptované. Pozitivní vliv mají zvířata na osoby trpící depresemi, hyperaktivitou, nebo osobami neschopnými komunikace. Přítomnost zvířete také zvyšuje koncentraci a zlepšuje pozornost (Jančaříková a Bravencová, 2010).

Bylo prokázáno, že zvířata mají pozitivní vliv například na kardiovaskulární obtíže a zlepšují průběh rakovinových onemocnění po psychické stránce pacientů (Johnson et al., 2003).

Zvířata jsou považována za jeden z psychosociálních faktorů, které ovlivňují průběh nemocí a také jejich závažnost. O tom, zda mají zvířata fyziologický vliv na zdraví člověka, začali vědci bádát ve druhé polovině 20. století, a když se jim tato hypotéza potvrdila, dali vzniku terapii asistované zvířetem (AAT = animal assisted therapy), která se pro své účinky hojně využívá dodnes. Zajímavostí je, že první zmínky o jakési zooterapii či zooasistenci pochází již z 9. století našeho letopočtu z Belgie, kde byla zvířata používána při péči o postižené osoby (Wolff a Frishman, 2005). Podle Wolffa a Frishmana (2005) zvířata taktéž navozují v lidech příjemné pocity a pocity bezpečí a pohodlí.

Významnou roli v kontaktech mezi dětmi a zvířaty hraje jejich sociálně-emocionální vývoj, který je podpořen činnostmi, jako je hlazení zvířat, jejich chování v náručí, krmení zvířete, pečování o něj a v neposlední řadě jeho zkoumáním, pozorováním a také verbální komunikací (Strejčková, 1998).

Dnes se ukazuje, že humánně-animální interakce mohou být významným přínosem pro děti (i dospělé), kteří jsou zdraví a bez výše uvedených handicapů. Tento přínos mohou mít zvířata bezobratlá, obojživelníci, plazi i často chovaní exotičtí ptáci či savci. V případě zooterapie pak hovoříme o insektoterapii (hmyz), ornitoterapii (ptáci), hiporehabilitaci (koně) či felinoterapii (kočky), přičemž ostatní zvířecí druhy jsou využívány bez přesného pojmenování (Velemínský, 2007).

Kontakt se zvířaty vyvolává ve většině dětí pocity spokojenosti a pohody a tím pozitivně ovlivňuje jejich chování, které dítě následně vědomě mění a reguluje své projevy na základě potřeb zvířete, se kterým interaguje. Děti se kupříkladu ztiší, opatrně uchopují zvířata, berou ohled na jeho únavu na úkor svých potřeb, což vede k rozvoji empatie, tolerance a ke zbavení egoismu (Jančaříková a Bravencová, 2010).

Jedním z prvních průkopníků AAT (viz výše) byl Boris Levinson – psycholog, který si všiml, že asistenční pes fungoval jako jakési „mazivo“ mezi terapeutem a dítětem. Později bylo podle studií zjištěno, že přítomnost psa významně snižuje behaviorální, emocionální a verbální tíseň u dětí při stresujících situacích, což bylo současně doprovázeno již zmiňovaným nižším krevním tlakem a tepovou frekvencí (Friesen, 2009; Fine, 2015).

Všechny tyto výzkumy a jejich výsledky daly vzniku novému trendu stojícímu na pomezí psychologie, medicíny, biologie, chovatelství a pedagogiky. Jedná se o trend využívání přírody a živých organismů k léčebným a vzdělávacím účelům, který sdružuje zelenou terapii, zooasistenci, zoorehabilitaci, zooterapii a léčbu přírodou (Jančaříková a Bravencová, 2010).

Aktivita, při které jsou děti v přímém kontaktu se zvířaty, mimo jiné také napomáhají zlepšení jejich vztahu k vědě (Zoldosova a Prokop, 2006).

2.3 Chov zvířat ve školách jako prostředek environmentální výchovy

Chov zvířat se na našich školách objevuje již od dob Rakouska-Uherska, kdy byla zvířata chována jako zdroj potravy pro žáky a zaměstnance školy. Šlo především o králíky a slepice. Po hospodářských změnách v oblasti dodávání masa a ostatních potravin byly v 60. letech 19. století tyto chovy zrušeny (Řehák, 1967 cit. z Jančaříková a Havlová, 2014). Oponentem těchto procesů byl právě Bohuslav Řehák, jehož návrhy chovů jsou zmíněny v kapitole 1.3.3.2. Řehák (1967) taktéž vyzýval ve svých knihách učitele biologie k zachování tradic, k udržování chovů zvířat, ale i k pěstování rostlin v koutcích přírody a školních zahradách.

2.3.1 Environmentální výchova a škola

Současným dětem, a zvláště těm městským, prokazatelně příroda chybí (Kellnerová, 2013; Sak, 2000). Typické děti dnešní doby jsou upnuté na svět počítačové techniky, elektronických hraček, televize a zvířata se pro ně stávají výjimečností (Jančaříková a Havlová, 2014). Na odcizení dětí od přírody a nedostatek přímého kontaktu s ní upozorňuje i Strejčková (1998), která zároveň vyzdvihuje důležitou roli přírody v plnohodnotném vývoji dítěte.

Ne každá rodina tráví pravidelně svůj volný čas v přírodě, což je důsledkem dnešního hektického stylu života, ve kterém se na děti nedostává času, a proto jsou děti ohroženou skupinou společnosti, která často trpí osamělostí a zažívá stres, který lze pomocí zvířat odbourávat (viz kapitola 2.2.).

Narušené dětské city se pak často upínají k něčemu živému, bezbrannému, „ještě menšímu“, než jsou ony samy – ke zvířeti, které v nich vyvolá pečovatelské pudy. Děti proto často touží chovat zvířata doma, což se většinou neseťká s úspěchem u rodičů, kteří s chovem nesouhlasí kvůli nedostatku peněz, času, úzkostné čistotě, nebo kvůli nedůvěře k zájmu dítěte o chov domácího mazlíčka. V těchto případech může pomoci dětem školní (třídní) chov, jehož obliba u dětí i škol je značná (Kellnerová, 2013). Například na rozdíl od ojedinělé návštěvy zoologické zahrady, kde mohou děti pozorovat zvířata pouze přes

sklo a v nepřírodném prostředí, se jim dostane blízkého kontaktu se zvířaty a všímají si mnohem více zvířat jako takových než prostoru, ve kterých jsou zvířata chována, v případě zoologické zahrady až „vystavována“ (Fernandez, 2009).

Školní chov zvířat poté většinou velmi dobře funguje jako prostředek environmentální výchovy hned z několika důvodů.

Environmentální výchova a vzdělávání (anglicky environmental education) je chápána jako vzdělávání a výchova o přírodě, pro přírodu, v přírodě, pro člověka, potažmo dítě a je využívána jako nástroj přenosu informací výsledků environmentálních výzkumů k široké veřejnosti (Jančaříková a Mazáčová, 2015; Jančaříková a Bravencová, 2010).

V češtině rozlišujeme environmentální výchovu a environmentální vzdělávání, které k sobě velmi těsně náleží, avšak může zde docházet k diskuzím, zda je důležitější výchova nebo vzdělávání. Výchovu a vzdělávání ale můžeme chápat jako spojené nádoby, tedy pokud vzděláváme, zároveň také vychováváme, k čemuž využíváme stránku rozumovou a vědomostní (vzdělávání) a stránku postojovou a osobnostní (výchova). V rámci školství je environmentální výchova zakotvená v několika nadnárodních dokumentech České republiky (Jančaříková a Mazáčová, 2015).

Environmentální výchova je důležitou součástí přírodovědného vzdělávání, jehož cílem je porozumění charakteru přírody a přírodních věd (Jančaříková a Mazáčová, 2015) a podnícení dětské touhy poznávat okolní svět a tuto touhu rozvíjet (Jančaříková, 2015). Mimo to zasahuje environmentální výchova také do oborů humanitně zaměřených, jakými jsou například sociologie či psychologie, přičemž environmentální didaktika leží právě na pomezí těchto přírodních a humanitně zaměřených věd. Trendem je snaha o co největší rozšíření environmentální výchovy a vzdělávání do širokého spektra skupin posluchačů, jimiž jsou děti předškolního věku, děti na základní a střední škole, ale také studenti vysokých škol a studenti celoživotních vzdělávacích programů, což je žádoucí vzhledem k tomu, že environmentální témata se dotýkají celé veřejnosti a také přímo či nepřímo ovlivňují životy nás všech (Jančaříková a Mazáčová, 2015).

Donedávna pronikala environmentální výchova do škol zejména díky mimoškolním aktivitám, jako byly skautské oddíly. Dnes známá centra a střediska environmentální výchovy jsou (podobně jako byly tyto oddíly) založena na spíše intuitivních než

empirických základech, což zapříčiňuje soustředění na žáka v přítomném okamžiku, prostož mezi environmentální výchovou v dětství a jejími účinky v dospělosti. Environmentální či ekologická centra jsou místem, kde se dítě dostává do přímého kontaktu s přírodou, nachází si k ní vztah, učí se prakticky využít teoretické znalosti nabyté ve výuce. Jedním z těchto ekocenter je například Toulcův dvůr, kde se lektori snaží vyrovnat dluh škol a rodiny v oblasti kontaktu s přírodou (Strejšková, 1998). Prohlubování environmentálního uvědomění mohou do jisté míry zajišťovat svými programy také zoologické zahrady (Stanford, 2014).

Po vytvoření kurikulárních dokumentů nastává pro environmentální výchovu a vzdělávání zásadní změna:

„Z aktivity zájmové, entusiastické, oficiálními úřady tolerované, maximálně „doporučované” se stává oborem; tématem oficiálně zařazeným ve vzdělávacích dokumentech od vzdělávání předškolního po vzdělávání středoškolské.“ (Jančaříková a Mazáčová, 2015).

Při vstupu dětí do školního vzdělávacího systému má většina dětí svůj vztah k přírodě a prostředí, ve kterém žijí již z výrazné části utvořen, jelikož dochází k jeho přebírání od jejich rodičů a dalších osob v jejich blízkém okolí. Tato situace staví učitele do nelehké role s těžkým úkolem, kterým je zlepšení vztahu dětí k přírodě. Kontakt se zvířaty má kladný vliv na chování dětí (více v kapitole 2.2) a na znalosti o přírodě (Kellnerová, 2013).

2.3.2 Využití chovu zvířat ve školách jako prostředku environmentální výchovy

„Zvíře je v současnosti nahlíženo novým způsobem – ne jako tvor užitkový, ale jako partner –společník.“ (Jančaříková, 2008)

Kromě přímé výuky chovatelství v rámci oboru „chovatelství a pěstitelství“ lze chov zvířat ve školách právě jako prostředek environmentální výchovy, jejímž cílem není jen plané teoretické poučování o stavu životního prostředí kolem nás, ale hlavně ovlivnění

postojů dětí k přírodě. Kontakt, kterému se díky tomuto začlenění žákům dostává, u nich vytváří pozitivní postoj k přírodě, taktéž pozitivní citový vztah k přírodě, ale také u nich buduje všeobecnou úctu k životu, což je velmi důležité zejména proto, že si děti tyto postoje následně přenáší do svého budoucího života v dospělosti, ve kterém se často rozhodují podle těchto nabytých postojů a úměrně těmto postojům zohledňují životní prostředí (Pipková, 2008).

Oblasti, ve kterých se výše zmíněné uplatňuje, jsou ve škole zejména tyto:

Výuka přírodopisu, při níž jsou podle Pipkové (2008) živočichové chováni ve školních chovech (třídních chovech, zookoutcích, minizoo apod.) využíváni jako názorná pomůcka pro vyučování zoologie. Vhodné je i zařazení pozorování, ať už morfologických, při kterých dochází k prohlubování znalostí žáka z hodiny zoologie, tak i etologických, která jsou neméně důležitá pro vhled žáka do problematiky životního prostředí.

Sociálně-emocionální a osobnostní výchova (již naznačeno v kapitole 2.2), která je kontaktem se zvířaty do značné míry ovlivňována. Kromě blahodárného vlivu přímého fyzického kontaktu dětí se zvířaty (mazlení, hlazení, chování v náruči) a pomoc dětem, které se jinak problematicky zapojují do kolektivu, nebo mají například problémy s prospěchem, jsou důležité také: učení se zodpovědnosti, získávání manuální zručnosti a v neposlední řadě učení se spolupráci a nabytí schopnosti spolupracovat, s čímž úzce souvisí i poslední oblast uplatnění chovu zvířat ve školách jako prostředku environmentální výchovy (Pipková, 2008).

Tvorba pozitivní atmosféry v dětském kolektivu na základě společné péče o školního mazlíčka. RVP (rámcový vzdělávací program) doporučuje chov zvířat pro druhé stupně základní škol, avšak i ZŠ Velké Hamry (kapitola 4.) je důkazem, že péči o školní minizoo dobře zvládnou i děti prvního stupně pod dohledem pedagogů.

Mladší děti také ochotněji o zvířata pečují a věnují jim čas, snáze je dokážeme aktivitou spojenou se zvířaty zaujmout a také si velmi snadno vytvoří ke zvířatům vztah, což potvrzuje i Strejčková a kol. (2005).

S tímto souvisí i rozvoj empatie, který je pro sociálně-emocionální vývoj dítěte nesmírně důležitý. Péče o živočichy ve školním chovu je pro děti příjemně stráveným časem a navozuje v nich pocit být potřebným, důležitým a podporuje jejich sebevědomí a sebeúctu. Rozvoj pedagogicky podporovaných humánně-animálních interakcí se tak stává způsobem boje proti odcizování člověka, potažmo dítěte přírodě a tím zvyšování environmentální senzitivity a lidskosti vůči zvířatům (Jančaříková a Bravencová, 2010; Mariti, 2011).

Pro dětský rozvoj je důležité poznání okolního světa všemi smysly. Je to pro děti zdravé a navíc to dělají rády (Jančaříková, 2015). Hlazení zvířat je tedy poznání prostřednictvím hmatu a pro jejich pozorování je užíván zrak. Jak dále uvádí Jančaříková (2015), pozorování je důležitým procesem environmentální výchovy, jelikož trénuje dětskou schopnost dívat se se zaujetím a nadšením pro obyčejné druhy zvířat, které je každý den obklopují.

„V souladu s novými potřebami je cílem environmentální výchovy také to, aby si jedinec kromě environmentálních znalostí osvojil také pro-environmentální, resp. udržitelné, chování.“ (Jančaříková a Mazáčová, 2015)

V environmentální výchově jde o oslovení všech žáků, i těch, kteří o problematiku ochrany životního prostředí nejeví zájem. Musíme si tedy dát záležet na vybudování pozitivního sociálního klimatu třídy a potažmo celé školy. Do environmentální výchovy nepatří zkoušení, neúspěch, nuda nebo stres. Naopak zařazujeme vtipy, zábavu, legraci a smích. Žáky se snažíme podněcovat k aktivitě tak, aby kladly zvědavé dotazy a aby odpovědi na ně byly předmětem diskuze (Jančaříková, 2008).

2.3.3 Způsoby chovu zvířat ve školách, jejich organizace a realizace

Jak uvádí Jančaříková a Bravencová (2010), školní chov je realizován prostřednictvím dlouhodobé péče o vhodně vybraný druh živočicha, nebo o ekosystémový komplex jako je například akvárium. Třídní chov musí být veden svědomitě, jelikož nedbalý chov působí kontraproduktivně vzhledem k riziku ztotožnění dětí se vzorem nedbalé péče (Jančaříková a Bravencová, 2010).

Podmínky úspěšného chovu

Podle Kellnerové (2013) a Pipkové (2008) je pro úspěšný školní chov, který bude fungovat jako kvalitní prostředek environmentální výchovy, zásadních hned několik faktorů.

Ze strany školy je velmi důležitý nadšený učitel, který bude věnovat svůj čas chovaným zvířatům a zejména pak dětem, kterým bude daný chov přibližovat a jehož prostřednictvím bude děti environmentálně vychovávat a vzdělávat.

Nepostradatelné jsou i motivované, do jisté míry taktéž nadšené děti, které se aktivit týkajících se chovu budou účastnit. Je dobré nechat děti rozhodnout o druhu chovaného zvířete, nebo je nechat zvíře pojmenovat či si ho jinak přiblížit své představě.

Na svou stranu si v případě zakládání školního chovu musíme naklonit vedení školy, pod jehož záštitou bude vše realizováno a bezpochyby také rodiče dětí, kteří školu navštěvují. Podpora myšlenky školního chovu je přinejmenším stejně důležitá jako ochota pro uvolnění finančních prostředků pro vytvoření materiálního podkladu pro realizaci chovu a ochota rodičů například pro přípravu krmiva doma s dětmi ve formě sušeného chleba, zeleniny a podobně.

Velmi důležitá je také spolupráce ostatních pedagogů školy, ale také školníků, kteří se často stávají opatrovateli zvířat během víkendů, státních svátků a školních prázdnin a také zajišťují technickou stránku věci. Za výhodnou a nezbytnou můžeme také považovat spolupráci s místní veterinární ordinací, která zajistí pravidelné zdravotní kontroly zvířat a vyřeší případné obtíže.

Návyk žáků na aktivity spojené se zvířaty ve školním chovu a motivace žáků pro udržování a pravidelné konání těchto činností jsou velmi důležité. Předcházíme tím případnému vandalství, nevhodnému zacházení se zvířaty a také úpadku zájmu o zvířata, což by mělo ve výsledku kontraproduktivní efekt (Kellnerová, 2013; Pipková, 2008).

Prostory chovu

Školní chov může být realizován buď v interiéru či exteriéru školy. Pro jakou variantu se konkrétní škola rozhodne, závisí na prostorech, které je schopna pro chov vyčlenit, ale také na druzích živočichů, které se rozhodne chovat.

Již Řehák (1967) navrhnul několik variant chovu zvířat ve školách.

Akvária, terária, vivária a insektária doporučuje umístit jako součástí koutku přírody na konci školní chodby, v biologické pracovně nebo vzadu ve třídě. Tyto prostory by měly být žákům přístupné tak, aby se o zvířata v nich mohli starat právě žáci, ovšem pod dohledem učitele. V těchto prostorech a nádobách je vhodné pozorovat zejména motýly či pakobylky. Doporučeno je také označení akvárií papírky s nápisy, co v nich má být pozorováno, což podle Řeháka (1967) zvýší hodnotu pozorování i zájem o vystavené objekty a je vhodné tyto papírky doplnit didaktickými otázkami, což zvyšuje plnění pedagogických cílů.

Běžná třída nebo biologická učebna jsou další variantou pro chov zvířat uvnitř školy. Umístění ve třídě má hned několik výhod, kterými jsou zajištěná stálá kontrola stavu zvířat a také neustálý kontakt dětí se zvířaty, lepší podchycení případného nevhodného chování dětí ke zvířatům, absence potřeby přemísťovat se s celou třídou k místu mimo třídu a v neposlední řadě permanentní možnost využití zvířat ve výuce. Naproti tomu má chov ve školní třídě i své nevýhody. Pokud je v dané třídě alergik, mohl by mu takovýto chov způsobovat různě závažné zdravotní obtíže. Jistou nevýhodou je i samotný neustálý kontakt se zvířaty, který může některé kolektivy dětí rozptylovat a odvádět od výuky, což rozhodně není žádoucí. Stejně tak mohou být jistým způsobem „vyrušována“ i zvířata v rámci svých běžných denních činností, kde vyvstává otázka etiky a welfare zvířat, které se budu věnovat později v kapitole 2.3.6. Nežádoucí může být i nepořádek spojený s provozem zookoutku a také pachy zvířat, které některým dětem mohou být nepříjemné (Pipková, 2008).

Učitelství kabinet je méně častou variantou umístění školního chovu, což osobně přikládám zejména následujícím nevýhodám, které například Kellnerová (2013) pokládá za výhody. O zvířata pečují stále stejné osoby (pokud nejsou zavedeny služby žáků) – tato „výhoda“ se mi zdá velmi zásadní, jelikož znemožňuje onen kontakt dětí se zvířaty, který se snažíme vytvořit co největší a environmentálně tak vychovávat co největší počet dětí. Další takovou „výhodou“ je fakt, že zvířata mají větší klid. Na jednu stranu je pravda, že děti nenarušují denní režim zvířat jako v případě, že jsou chovy umístěny přímo ve třídě, ale na tu druhou mohou mít zvířata klidu až moc, jelikož učitel je v kabinetu přítomen pouze velmi malou část pracovního dne mezi vyučovacími hodinami, takže opět vyvstává otázka welfare a etiky chovu.

Poslední možností chovu zvířat v interiéru je oddělená místnost, pro tyto účely speciálně vyčleněná a vybavená. Tento způsob s sebou nese výhody ohledně hygieny chovu, vybavení třídy například speciálními skříňkami a stoly, také zajišťuje klid zvířat, ovšem na druhou stranu opět dochází k velmi minimálnímu kontaktu během školního dne a z hlediska ekonomického se také zvyšují náklady například na vytápění a vybavení této místnosti (Pipková, 2008).

Řehák (1967) také navrhuje umístění školního chovu do exteriéru, a to do školní zahrady, kterou podrobně plánuje a rozebírá její jednotlivé části. Školní zahradu definuje jako oplocený pozemek, který leží buď přímo u školy, nebo v její blízkosti, na němž je k dispozici voda a která vyhovuje i velikostí. Jako minimální velikost určuje 10 arů pro devítiletou (dnes základní) školu, 15 arů pro tehdejší školu dvanáctiletou. Součástí školní zahrady by podle jeho návrhů měla být tůňka – stálý zdroj planktonu a drobných vodních živočichů určených pro pozorování. Dále by součástí zahrady měly být budky pro ptactvo, a pokud je to možné, tak i včelín, jehož důležitost opakovaně vyzdvihuje v kapitole „Zařízení pro chov drobného zvířectva“. Zde zmiňuje také králíkárnou, drůbežárnu a chov bource morušového.

Možnost pozorování zvířat v exteriéru nám dává i jezírko na školní zahradě. Stačí ho osázet našimi vodními rostlinami a o zbytek se postará příroda. Takto je možné pozorovat vážky, perloočky, vodní brouky a při troše štěstí i skokany nebo ropuchy (zum Kolková, 1995).

I Kellnerová (2013) navrhuje chov v exteriéru – nabízí zahradu přírodní, speciální výběhy či permakulturní zahradu. Mezi výhody prvních dvou možností řadí zejména volnost zvířat na čerstvém vzduchu, dostatečný přísun slunečního světla, jednodušší zajištění provozu, vhodný prostor pro umožnění zájmových chovatelských kroužků a také zvýšení atraktivity prostředí pro zaměstnance školy, žáky školy, ale také pro rodiče a hosty školy. Určitými nevýhodami, které je nutno řešit je náročnější vybudování a údržba, zajištění bezpečnosti zvířat, ochrana zvířat před chladem a ochrana před vandalstvím.

Permakulturní zahrada tvoří speciální typ školní zahrady, kde dochází k propojení budov či terénu nacházejících se v bezprostřední vzdálenosti od ní. Dochází zde kupříkladu k využívání dešťové vody z okapů okolních budov, což je vhodné i pro podněcování žáků k myšlenkám o trvale udržitelném způsobu života. Zápory mohou být náročné budování, které v mnohých případech vyžaduje sponzora nebo dotace a následně i náročnější údržbu oproti ostatním příkladům zahrad.

2.3.4 Výběr vhodného živočicha

Jak již bylo uvedeno, pro úspěšný školní chov je také velmi zásadní výběr druhů živočichů, které budeme chovat. Ve školním prostředí se tento výběr odvíjí zejména od věku dětí, které do aktivit chceme zapojit. Jiná zvířata zaujmou děti prvního stupně a jiná děti stupně druhého. Problémům s chovem, které by mohly nastat kvůli alergiím některých žáků, se můžeme vyvarovat předešlou konzultací s dětmi, rodiči a ostatními členy pedagogického sboru. Samozřejmě musíme výsledný výběr podřídít schopnosti vytvořit pro zvíře dostatečně velký a vybavením odpovídající chovný prostor. Zajímat nás musí také dostupnost krmiv, časová náročnost chovu a také hlučnost živočicha, která může být problémem u ptáků.

Podle Jančaříkové a Bravencové (2010) jsou k chovu vhodnější mláďata ochočených rodičů, která pochází z malých chovů, kde byla často brána do ruky, anebo klidní dospělí jedinci.

Zvířata podle věku dětí

Pro mladší žáky (7-11 let) je nutné zvolit živočichy méně náročné na chov a jeho údržbu. Vhodná je nenáročnost na krmiva, dobrá zdravotní odolnost, ne příliš velká rychlost pohybu a v neposlední řadě i klidná povaha, která je k menším dětem vhodná. Vyvarovat bychom se měli zvířatům s noční aktivitou, která by byla při denním školním provozu dětmi rušena. Mezi takto nenáročná zvířata patří například pakobylky z bezobratlých zástupců a dále králíci, morčata, pískomilové, andulky vlnkované, oblovky, užovka červená nebo akvárium s rybami (mečovka, paví oko, pancévníčci) jak uvádí Kellnerová (2013). Oblovky, pakobylky, strašilky a rybičky jsou taktéž vhodné i pro alergiky.

Větším dětem již nedělá velký problém postarat se o pohyblivější druhy živočichů a také zvládnou druhy zvířat náročnější na údržbu. Můžeme začít s teraristikou či chovem hadů. Příkladem takových druhů zvířat jsou vodní želvy, leguáni, papoušci a kanárci umístění mimo třídu kvůli hlučnosti (viz výše), užovka černá, užovka hnědá, drápatka vodní a do úvahy přichází i exotičtí švábi, při jejichž úniku nehrozí přemnožení, to uvádí Kellnerová (2013). Naopak Pipková (2008) chov hadů vůbec nedoporučuje, jelikož se jich děti většinou bojí a také jim většinou vadí předkládat hadům živou potravu.

Na středních školách jsou již studenti schopni samostatně a zodpovědně pečovat o všechny výše uvedené druhy a je možné přidat chov druhů náročnější, které zároveň více zaujmou studenty v tomto věku. Vhodný je také chov nejrůznější ptáků, opět mimo třídu kvůli hluku. Zařazen může být chov gekončíka, gekona, chameleona, nejedovatých hadů – hroznýš královský, ale opět je otázkou etika chovu (Kellnerová, 2013).

Způsob pořízení zvířat

Vzhledem k tomu, že pro školní chov jsou vhodná mláďata již ochočených rodičů, jak již bylo zmíněno, je vhodné zvíře pořídit u zkušených prověřených chovatelů z okolí, na výstavní burze nebo přes inzerát či internet. Vhodné je zvíře vybírat s odborníkem, který přesně ví, na co se při výběru jedince zaměřit.

Další možností nákupu zvířat je přímo Český svaz chovatelů, kde lze pořídit zejména drobná hospodářská zvířata (králíci, činčily, holubi a drůbež).

Možné je pořízení zvířat i ve spolupráci se záchranou stanicí, přírodovědné stanici nebo v centrech volného času (Kellnerová, 2013).

V některých školách mohou být umístěna i zvířata ve spolupráci s místní veterinární klinikou v případě mláďat nalezených nebo nechtěných.

Při výběru zvířete je nutné zjistit původ v souvislosti s mezinárodní úmluvou CITES z roku 1973 (Československem podepsaná v roce 1992), což je ochrana ohrožených druhů živočichů a rostlin, která zajišťuje kontrolu mezinárodního obchodu s ohroženými zvířaty a rostlinami (Skalka, 1997).

2.3.5 Vybrané druhy zvířat vhodné pro chov ve školách

Již bylo předznamenáno, že druh chovaného zvířete je cestou k úspěchu školního chovu jako takového a zejména pak k jeho správnému fungování pro účely environmentální výchovy. Různé druhy zvířat vyžadují různé podmínky chovu, různou míru pozornosti ze strany pečovatелů (žáků a učitelů), mají jiné životní režimy a také se dají jinak využít pro prohloubení environmentální senzitivity a výuku.

Bezobratlí

Chov bezobratlých živočichů je vhodný zejména u mladších dětí, jelikož není příliš náročný, bezobratlí živočichové nejsou příliš rychle pohybliví a vhodný je i pro děti (třídy dětí) s alergiemi.

Strašilky (Phasmatodea)

Řád *Phasmatodea* patří mezi třídu hmyzu s proměnou nedokonalou (líhnou se z vajíček, kterých může být až několik set) se zpravidla dělí na tři skupiny, a to podle vzhledu a tvaru těla. První skupinou jsou vlastní strašilky, které vzhledem připomínají uschlý list a mají zavalité tělo pokryté ostny. Druhou skupinou jsou pakobylky, které mají velmi dlouhé nohy a svým vzhledem připomínají větvičky. Poslední skupinou jsou lupenitky připomínající, jak již z jejich názvu napovídá, lupeny a listy. Lupenitky jsou na chov náročnější. Strašilky jsou původním druhem tropických a subtropických se stálou vlhkostí a zhruba pokojovou teplotou, kterou při jejich chovu musíme dodržovat (Jančaříková a Havlová, 2014).

Zajímavostí je schopnost regenerace končetin, která ovšem neprobíhá do původní délky.

Rozmnožování strašilek je pohlavní nebo partenogenezí, kdy se z neoplozených vajíček nakladených samičkami líhnou opět další samičky.

Potravou pro strašilky jsou starší listy ostružiníku nebo maliníku.

Oblíbenými druhy strašilek, které jsou vhodné pro školní chov, jak uvádí Jančaříková a Havlová (2014), jsou strašilka australská (*Exatosoma tiaratum tiaratum*), strašilky rodu *Eurycantha calcarata* nebo například pakobylka rohatá (*Medauroidea extradentata*).

Strašilky chováme v teráriích nebo insektáriích, která jsou buď skleněná, nebo lehká plastová (vhodná pro manipulaci dětí s nimi) s prodyšnými víky. Velikost insektárií volíme podle počtu jedinců tak, aby po ně byl zajištěn dostatečný prostor pro svlékání či pohyb. Dna insektárií vykládáme ubrousky (nehrozí plesnivění, usnadňují čištění insektária) nebo rašelinou, která lépe udržuje správnou vlhkost prostředí. Nezbytnou součástí jsou samozřejmě větvičky maliníku nebo rašeliníku jako zdroj potravy (Pecina, 1999).

Strašilky jsou objektem zájmu dětí zejména díky svému vzhledu, který mohou děti detailně prozkoumávat a také pozorují jejich chování, příjem potravy a samozřejmě o ně pečují, což není nijak náročné a mohou to vykonávat téměř samostatně pod dohledem pedagoga (Jančaříková a Havlová, 2014).

Oblovky

Další skupinou živočichů vhodnou nejen pro školní chov v teráriu jsou oblovky, patřící do třídy plžů (*Achatinidae*). Oblovky jsou také známé jako velcí afričtí šneci, což vypovídá o jejich vzhledu i původu. Rod *Achatina* zahrnuje asi 80 druhů oblovek a jedná se o invazivní druh, který se rozšířil na mnoho ostrovů a je jedním z nejzajímavějších a nejlépe popsaných endemitů jižní části Sahary (Purchon, 1968).

Jedná se o velmi nenáročné živočichy, kteří mohou dorůstat délky kolem 30 centimetrů a vážit až 900 gramů (Červená a kol., 2001). Jsou to hermafrodité živící se převážně salátem, koprem, paprikou, okurkou, ale nepohrdnou ani granulemi pro hlodavce či dokonce kousky masa. Nutné je umožnit dostatečný přísun vápníku ze sépiové kosti, nebo pro děti a rodiče dostupnějších nadrcených vaječných skořápek (Kellnerová, 2013).

Stejně jako u strašilek musíme zachovávat vlhké klima a zajistit dostatečně velké terárium vzhledem k velikosti *Achatiny*, do kterého jí můžeme vysadit mechy.

Pro chov jsou nejvhodnější: oblovka dravá (*Achatina fulica*), oblovka velká (*Achatina achatina*), nebo oblovka rezavá (*Achatina immaculata*).

Oblovka rodu *Achatina* bude pro děti zajímavou vzhledem ke své velikosti, chování a pestrému zabarvení ulity. Děti svou pravidelnou péčí o oblovky prohlubují a rozvíjejí

svou odpovědnost. Navíc se o tohoto živočicha dokážou postarat i děti předškolního věku, takže na základní škole to pro děti bude hračka (Jančaříková, Havlová, 2014).

Oblovky jsou také vhodné pro porovnání českých zástupců plžů s nimi. Hlemýžď zahradní je vhodným druhem, jehož vzhled a pohyby můžou děti s oblovkou porovnat a můžeme uspořádat „šnečí závody“ (Jančařík a Jančaříková, 2005).

Motýli

Dalším řádem třídy hmyzu, který je dětmi oblíbený, jsou motýli. Dlouhodobý třídní chov však není snadné zajistit, a proto je snazší motýly chovat pouze přechodně, nebo je na školní zahradě pozorovat jako volně poletují.

Už na začátku dubna se na zahradě objeví babočka kopřivová, která může mít rozpětí křídel až 7 centimetrů, ve stádiu motýla se živí nektarem z květů rostlin a jako housenka požírá listy kopřiv.

Děti mohou sledovat poletování párů baboček při námluvách, při kterém jeden druhého vábí pohyby tykadel a křídel. Na podzim mohou děti babočky přechodně chovat, jelikož tyto motýli vyhledávají na podzim ubytování v lidských obydlích (Richarz a Schulze, 1994).

Obojživelníci a plazi

Také obojživelníky a plazy můžeme zařadit do školních chovů. Nebývají však většinou pro mnoho neopodstatněných předsudků a obav pro děti příliš atraktivní, což se ovšem dá odbourat (Kopanicová, 2016). Dětem také může vadit krmení hadů živými zvířaty (Pipková, 2008).

Obojživelníky lze podle tvaru těla rozdělit do tří podtříd. První skupinu *Apoda* tvoří řad červorů, kteří jsou beznozí a žijí většinou pod zemí. Druhá skupina *Caudata*, neboli ocasatí, jsou nejrůznější mloci, velemloci a čolci a poslední skupinu *Anuromorpha* tvoří bezocasí obojživelníci, žáby. Čeleď žab tvoří velký počet různých druhů kuněk, drápatek, ropuch, blatnic, skokanů a podobně.

Většina obojživelníků potřebuje ke spokojenému životu dva živly – vodu a vzduch. Pro chov proto využíváme akvárium s nízkou hladinou vody (Skalka, 1997). Do vody kladou

vajíčka a jejich larvy se zde vyvíjejí. Oplození těchto vajíček je většinou vnější. Všichni obojživelníci mají proměnlivou teplotu těla, která závisí na teplotě životního prostředí. Také všeobecně patří mezi živočichy velmi citlivé na znečištění vody i ovzduší, a proto je řadíme mezi takzvané bioindikátory čistoty životního prostředí (Čihař, 1989).

Jak uvádí Jančaříková a Havlová (2014), v současné době je na území České republiky všech 21 druhů obojživelníků, kteří u nás žijí, chráněno, a proto je možné tyto druhy pozorovat s dětmi pouze venku na školní zahradě, kam je můžeme nalákat přípravou vhodného prostředí (jezírko na školní zahradě). Do třídního chovu proto pořizujeme výlučně druhy zakoupené na teraristických burzách. Pro chov ve třídě je vhodná kuňka (*Bombina orientalis*) či rosnice siná (*Litoria caerulea*).

Všechny žáby jsou masožravé a obvykle vyžadují živou potravu jakou je hmyz (octomilky, mouchy a drobní cvrčkové), u velkých exemplářů poté i laboratorní myši (Skalka, 1997).

Žáby budou pro děti především předmětem pozorování a při výskytu žab v jezírku školní zahrady budou mít možnost pozorovat chování žab v jejich přirozeném prostředí.

Plazi jsou skupinou starobylého původu, kterou v dnešní době tvoří asi šest tisíc druhů, které řadíme do tří řádů – krokodýli, šupinatí a želvy. Plazi zahrnujeme mezi vyšší obratlovce neboli Amniota, což značí, že ke svému vývoji nepotřebují vodní prostředí. To ale neznamená, že ve vodním prostředí nežijí (viz vodní želvy, krokodýli apod.). Řada druhů je ovoviviparních, ale některé druhy jsou viviparní. Většina plazů se dožívá vysokého věku, což je známo zejména u želv, takže jsou vhodné pro dlouhodobé chovy. Kůže plazů je krytá deskami, šupinami nebo krunýřem, což zabraňuje jejímu vysychání (Čihař, 1989).

Mezi plazy jsou býložravci i masožravci. Při dnešním výběru ovoce a zeleniny není problém je kvalitně nakrmit.

Pro školní chov jsou nejvhodnější želvy (želva nádherná, želva zelenavá, želva vroubená, nebo želva stepní), někteří ještěři (gekončík noční), ale chovat můžeme i menší nejedovaté hady s ohledem na bezpečnost dětí (užovka červená). Chovat můžeme také

ještěrky na školní zahradě, kde můžeme vybudovat ještěrkoviště. Zde můžeme pozorovat ještěrku obecnou, živorodou, zelenou a zední (Jančaříková, Havlová, 2014).

Problém chovu želv nastává při výběru jedince, jelikož podléhají registraci CITES. Dalším problémem je také etika chovu hadů, na kterou upozorňuje například Pipková (2008). Hady je třeba krmit živou potravou, což může být pro děti nepříjemné.

Želvy i hady chováme v dostatečně prostorných teráriích, která vybavíme zdrojem tepla (žárovkou), vodní hladinkou (pokud jde o vodní druhy), zdrojem vápníku (sépiová kost), substrátem, větvemi pro lezení a zdrojem vody, pokud jde o hady a ještěry. Vhodné je současné založení chovu krmných zvířat, jako jsou myši (Skalka, 1997).

Podle Skalky (1994) si také mnoho lidí hady zbytečně oškliví. Ve skutečnosti je povrch hadů na pohmat příjemný, jejich kůže je suchá, hladká a teplá. Děti se hadů dotknout nebojí, pokud je rodiče neokřiknou a hady jim svými řečmi nezprotiví.

Ptáci

Chov ptáků se již řadí mezi náročnější, a to jak z hlediska péče a údržby, tak z hlediska umístění, kvůli hlučnosti ptáků. Umístění je vhodné mimo třídu také s ohledem na možné roztoče, kteří se nacházejí v peří ptáků a jsou alergenní.

Ptáci (*Aves*) patří mezi teplokrevné obratlovce, kteří snášejí vejce. Celkem žije na Zemi asi deset tisíc různých druhů ptáků lišících se velikostí, tvarem křídel, zobáku, ocasu, končetin i barvami. Typickým je pro ptáky peří, přední končetiny přeměněné v křídla pro specifický způsob pohybu – létání a bezzubé čelisti. Za zmínku stojí adaptační výhoda, kterou ptákům přináší právě létání (Jančaříková a Havlová, 2014).

Ptáky můžeme kromě chovu v klecích s dětmi pozorovat také ve školní zahradě, kam je vhodné umístit krmítka a budky. Takové příkrmování děti s ptáky sblíží a snáze je poté rozeznají v přírodě. Pro podporu hnízdění můžeme v zahradě vysadit houští (Řehák, 1967).

Z díla Řeháka (1967) také vyplývá, že dříve byl chov ptáků ve školách běžný. Jednalo se především o slepice (kur domácí), který však sloužil jako zdroj surovin pro školní kuchyni, nebo pro zaměstnance školy. Jak uvádí Jančaříková a Havlová (2014), i dnes je tento typ chovu v některých mateřských školách v zahraničí zachován v rámci spolupráce s lokálními farmáři, která zajišťuje péči o mláďata slepic či kachen již od prvních dnů po vylíhnutí.

Chov ptáků je velmi náročný na čištění klecí a voliér, kde se mohou ve výkalech množit již zmiňovaní roztoči. Další nevýhodou je velká hlučnost, která umístění ptáků ve třídě poněkud komplikuje.

I přes tyto komplikace se v některých školách ptáci chovají a děti je chovají rády (Pipková, 2008). Nejběžnější je u nás chov andulek vlnkovaných, korel, chůviček a zebříček, což jsou druhy menší velikosti, ne tolik náročné na chov jako velké druhy papoušků. Andulky jsou velice líbivé díky mnoha barevným variantám. Jsou dokonce schopné naučit se „mluvit“, ovšem toho dosáhnou většinou pouze velmi mladí jedinci chovaní soliterně, což ve školním chovu není žádoucí kvůli welfare zvířat (Wiener, 1987).

Papoušci jsou totiž tvorové společenší, kteří si v případě osamocení mohou vytrhávat vlastní peří a velmi tím trpět.

Výhodou i nevýhodou zároveň je také věk, kterého se mohou ptáci chovaní v zajetí a dobře opečovávaní dožívat. U andulek a korel se jedná až o 10 let, což umožňuje dlouhodobý a z pohledu ptáka v podstatě celoživotní chov. Nutná je však opravdu důkladná péče, jelikož jsou tito ptáci také náchylní k různým nemocem nebo parazitům.

Výraznou předností papoušků je skutečnost, že jde o kontaktní živočichy (pokud jsou ochočeni) a doteky, hlazení a probírání peří se jim vysloveně líbí. Při kontaktu s lidmi podobně jako psi nastavují partie těla, kde chtějí být hlazení a blahem přivírají oči. Svým chovatelům poté na oplátku rádi probírají vlasy, nebo žmoulají ušní boltec. Takového ochočení však ve školním chovu lze jen těžko dosáhnout.

Papoušci se živí především semeny, prosem, ovocem, zeleninou a oříšky. I ostatní ptáci se krmí zejména zrninami (Skalka, 1997).

Pro chov je potřebná prostorná klec, ve které budou moci ptáci, kteří z ní nejsou často vypouštěni, létat. Andulky, kanárci, zebříčky ani chůvičky však nejsou vzhledem k velikosti svého těla výrazně nároční.

Pokud papouška ve škole nemůžeme vypouštět, nemůže docházet ke kontaktu s dětmi, což přináší značné ochuzení. Při jeho vypouštění musíme totiž brát v potaz naši (ne)schopnost vrátit ptáka zpět do klece, aniž by to pro něj byl traumatizující zážitek.

Do školního chovu je také vhodné zařadit handicapovaná zvířata například z lokálních záchranných stanic.

Savci

Savci jsou dětmi velmi oblíbená skupina živočichů. Jsou totiž kontaktní, děti je mohou hladit, chovat v náručí, mazlit se s nimi, krmít je z ruky, a proto u nich dochází k jejich rychlé oblíbě a také k rychlému vytvoření úzkého citového vztahu, který je prostředkem sociálně-emočního vývoje a environmentální senzitivity (Pipková, 2008; Strejčková a kol., 2005).

V domácím prostředí se děti nejčastěji setkávají právě s chovem savců a zřejmě proto jsou jim blízcí i ve školním chovu. Zatímco jako domácí mazlíčky děti často chovají psy a kočky, ve školním prostředí se nejčastěji setkáváme s chovem drobných savců, kterými jsou králíci (zejména zakrslí), činčily, pískomilové, osmáci, morčata, křečící, křečci a někdy i potkani. Nevýhodou chovu těchto druhů může být páchnoucí stolice, protože je vhodný chov mimo třídu. Další nevýhodou může být krátkověkost těchto zvířat. Křeček či potkan se dožívají pouze tři až pět let, králík a morče se však při dobrém způsobu chovu mohou dožít až osmi let. Pozor si musíme dávat také na onemocnění morem či myxomatózou, proti kterým musíme nechat králíka pravidelně očkovat, zvláště pokud se jedná o chov na školní zahradě (Skalka, 1997).

Chov psů a koček ve škole nebývá veden z podpůrně vzdělávacích účelů (možnost zooasistence handicapovaným dětem) a jejich chov je složitý zejména pro jejich velmi sociální povahu, která vyvolává potřebu silné vazby na určitou osobu (Jančaříková a Bravencová, 2010).

Již zmínění pouštní hlodavci splňují všechna kritéria pro jejich úspěšný chov ve školách. Jedná se o zvířata poměrně klidná, menšího vzrůstu, s nepříliš velkými nároky na prostor, denní aktivitou, vcelku nenáročnou na chov a také přiměřeně ochočitelnou, což dětem umožní dostatek fyzického kontaktu, při kterém jim je příjemné dotýkat se jejich huňaté srsti.

Jak dále uvádí Jančaříková a Bravencová (2010), v některých školách jsou chováni i lichokopytníci – osli, koně či sudokopytníci – prasata, kozy a ovce, čemuž bývá zvykem zejména ve školách speciálních, které se věnují žákům s různými druhy handicapů.

Králík domácí (*Oryctolagus cuniculus*)

Králíka řadíme do řádu zajícovců, čeledi zajícovitých. Od nezdомácnělých zajíců se odlišuje anatomicky, fyziologicky, rozmnožováním a způsobem života. Jedná se o býložravé zvíře, které žije v koloniích a nevytváří trvalé páry. V přírodě si vyhrabává nory s brlohy, ve kterých tráví většinu dne. Králík je v domácím chovu vysoce přizpůsobivý, což se projevuje změnou plachosti a nárůstem jeho přítulnosti. Tvar těla zakrslých králíků se od původního liší především poměrem velikost uší k tělu. U zakrslých beranů jsou uši dokonce svislé a také u nich můžeme pozorovat odlišný způsob

pohybu, který je poněkud „plazivý“. Největší plemena králíků mohou vážit až 12 kilogramů (Malík a kol., 1999).

Krmení králíků je poměrně nenáročné. Postačí k němu dostatek nasušeného sena, které spolu s vodou předkládáme králíkům do zásoby, suché tvrdé pečivo (nejčastěji chléb), zrní a zelenina nebo zbytky zeleniny jako jsou bramborové slupky nebo slupky mrkve.

Obydlí pro hlodavé savce musí být vytvořeno z pevného materiálu, pokud se jedná o chov venkovní, musí být toto obydlí vhodně zatepleno pro zajištění přiměřené teploty. Velikost obydlí volíme podle velikosti, počtu a druhu zvířat. Součástí obydlí musí být misky (pítka) na vodu a krmivo, dostatek podestýlky, případně i hračky nebo různé prolézačky pro zabránění pohybových stereotypů (Skalka, 1997; Malík a kol., 1999).

Nejčastěji bývá ze všech forem králíků domácích chován králík zakrslý.

Děti králíky mohou nejen pozorovat, starat se pravidelně o jejich obydlí, což rozvíjí jejich odpovědnost, ale mohou se s nimi mazlit, hladit je, hrát si s nimi, chovat je v náručí, což jim navodí příjemné pocity a vytvoří si ke zvířatům kladný vztah (Odendaal, 2007; Jančaříková a Bravencová, 2010; Pipková, 2008; Strejčková a kol., 2005; Friesen, 2009).

Morče domácí (*Cavia porcellus*)

Ačkoliv morčata někdy nebývají pro chov doporučována kvůli nárokům na čištění ubikací, napájení a krmení, jsou i tak velmi často chována (Jančaříková a Bravencová, 2010).

Domácí morčata, patřící do čeledi *Caviidae*, se vyvinula z morčat divokých, která obývají jižní Ameriku. Je to zvíře travnatých a křovinatých oblastí, které vyhrabává jednoduché nory, ve kterých žije ve skupinách. Morče má silné až zavalité válcovité tělo a poměrně krátké končetiny. Také ocas je velmi zakrnělý a malé jsou i ušní boltce. Váha morčete může vzrůst až na téměř 2 kilogramy (Beck, 2008).

Morčata se vyznačují denní i noční aktivitou a také svými komunikačními schopnostmi pomocí různého kvíkání.

Důležitou součástí krmiva morčat je podobně jako u králíků dostatek sena, které zajišťuje dostatečný přísun vlákniny a vody, kterou jim poskytujeme nejčastěji prostřednictvím

pítek. Stejně jako člověk si morče nedokáže samo vytvářet vitamín C, a tak jim ho musíme dodávat prostřednictvím stravy bohaté na ovoce a zeleninu. Naopak pamlsky, které jsou pro morčata zakoupení v obchodech, pro ně nejsou příliš vhodné, jelikož většinou obsahují velké množství cukrů. Nevhodné jsou také ořechy a jádra. Jako pamlsky můžeme morčatům podávat listy pampelišek (Altmann, 2006; Balters a Gassner, 2008). Obézní morčata se následně dožívají nižšího věku (Červená a kol., 2001).

Jak dále uvádí Altmann (2006) ideálním příbytkem pro morčata je takový, který jim zároveň poskytuje výběh pro vykonávání všech jejich denních aktivit. Možný je i chov venkovní, kterému musíme přizpůsobit zateplení a umístění příbytku. Vhodný je příbytek vyvýšený, aby do něj nepronikala vlhkost ze země. V tomto případě je také dobré chovat více jedinců, aby se morčata mohla vzájemně zahřívat při nižších venkovních teplotách.

Morčata jsou pro školní chov vhodná pro svou nenáročnost a také pro klidnou povahu. Na rozdíl od křečků nehrozí kousnutí nebo agresivní chování (Skalka, 1997).

Morčata a králíci

Právě tyto dva na první pohled ne až tak odlišné druhy zvířat jsou často chovány pospolu. Důvodem může být poněkud pohodlná možnost chovu více druhů zvířat z pohledu chovatelů. Harmonie soužití morčat a králíků však může být někdy pouze zdánlivá.

Jedním z problémů může být komunikace mezi zvířaty, jelikož králíci na rozdíl od morčat vydávají zvuky pouze ve stresových situacích nebo při páření. Také zcela odlišné způsoby chování a v neposlední řadě různá velikost těla může vést k problémům. Menší morčata se mohou větším králíkům podrobovat a prohrávat při rozbrojích (Schmidt-Röger, 2009).

Osmák degu (*Octodon degu*)

Rozšíření chovu osmáka probíhá od poloviny 20. století. Jedná se o neposedné, čiperné zvíře s denní aktivitou. Osmáci jsou sociální zvířata a na rozdíl od morčat rádi lezou a šplhají. Tomu musíme věnovat pozornost při tvorbě příbytku a jeho zabezpečení, aby nám osmák neutekl.

Pozor musíme dát také při manipulaci s osmákem. Má totiž snadno ulomitelný ocas, který mu nedoroste (Červená a kol., 2001).

Tyto hbitější živočichy je vhodné zařadit do chovu, o který pečují žáci druhého stupně základní školy a starší, abychom předcházeli zranění osmáků na úkor nedostatečně jemného zacházení ze strany žáků (Kellnerová, 2013; Pipková, 2008).

Křeček zlatý (*Mesocricetus auratus*)

Zvířetem chovaným ve školních chovech je i křeček, kterého mnoho dětí zná i má jako domácího mazlíčka a je jedním z nejpobulárnějších chovaných zvířat. Křeček nemá velké nároky na prostor ani na potravu. K jeho chovu stačí malá klec nebo terárium, které vysteleme pilinami. Křečka krmíme zrním, ovesnými vločkami, trávou, ovocem či zeleninou. Do klece je dobré umístit i pár větviček na hryzáni a samozřejmě nesmíme zapomenout na dostatek vody (Červená a kol., 2001).

2.3.6 Welfare zvířat a etika školního chovu

Welfare a etika chovu jsou nezbytnými předpoklady pro úspěšný školní chov. Uvědomělá snaha o udržení těchto podmínek totiž patří k základním podmínkám každého chovatelského úspěchu (Černošek a kol, 1989).

Anglický výraz welfare označuje udržování takových životních podmínek zvířat, aby byla zachována jejich celková životní pohoda a kvalita života. Welfare zvířat je nutno pojmut interdisciplinárně a zohledňovat při něm postoje odborníků více oblastí: biologie, etologie, fyziologie, psychologie a veterinární obory. Tato spolupráce může

přispět lepšímu porozumění humánně-animálních interakcí a zachování welfare zvířat (Carenzi a Verga, 2007).

Pro zachování dobrých životních podmínek zvířat je určujících hned několik faktorů.

Hlavním z faktorů ovlivňující welfare zvířat je jejich majitel neboli chovatel, který je pro zvíře zajišťuje. Jeho aktivita ovlivní vše od vlastního výběru domácího zvířete až po jeho výživu, vytvoření prostoru pro chov, návštěvy veterinární kliniky nejen v případě akutní potřeby, trénink, obohacení životního prostředí, dodržování hygieny, vybavení chovu a v neposlední řadě vyslyšení sociálních potřeb (Odendaal, 1998).

A právě řízení chovu člověkem přináší otázky welfare týkající se svobody, utrpení a zachování potřeb zvířat. Tyto pojmy souvisejí s faktem, že od roku 1997 jsou zvířata oficiálně chápána jako vnímající bytosti, s čímž se můžeme setkat v minulosti například u Darwina (Carenzi a Verga, 2007; Komárek, 2008).

Každý chovatel by si měl dát za cíl zajištění takových podmínek chovu, které budou co nejvíce odpovídat zvířecím životním potřebám. Toho může dosáhnout používáním aplikované etologie zvířat, kterou může snáz rozpoznat a popsat podněty konkrétního typu chování zvířat (Skoupá, 2014).

Zdraví chovaných zvířat je klíčovým faktorem udržení welfare. Zdraví zvířat lze však definovat obtížně. Můžeme ho chápat jako stav zvířete, jehož činnosti vnitřních orgánů jsou ve vzájemném souladu a odpovídají potřebám stávajícího věku a pohlaví zvířete a prostředí, ve kterém se nachází. Dobrý zdravotní stav zvířete ovlivňují vnější vlivy prostředí, mezi které patří hygienické podmínky chovu (bude rozebráno v kapitole 2.3.7), úroveň ošetřování, správná výživa, technika krmení, úroveň preventivní veterinární péče a hygiena výběhů a ubikací (Černošek a kol., 1989).

Výživa a krmení chovaných zvířat ovlivňuje jejich produkční schopnosti, reprodukční schopnosti, růst a vývoj a také jejich chování jako uvádí Carenzi a Verga (2007), Odendaal (1998) i Černošek a kol. (1989). Podle požadavků Britské rady pro ochranu zvířat musí být odstraněn hlad, žízeň a podvýživa, důležitý je proto neomezený přístup k čerstvému, nutričně vyváženému krmivu a dostatek vody (Kellnerová, 2013). Další z takzvaných „pěti svobod“ je odstranění tepelných a fyzikálních faktorů nepohody,

odstranění příčin vzniku bolesti, zranění či nemoci, odstranění strachu a úzkosti a možnost projevů normálního chování.

Z hlediska legislativy v České republice welfare zvířat z části zajišťuje zákon České národní rady ze dne 15. 4. 1992 na ochranu zvířat proti týrání. Jedno z obecných ustanovení zní: „Účelem zákona je chránit zvířata, jež jsou živými tvory schopnými pociťovat bolest a utrpení, před týráním, poškozováním jejich zdraví a jejich usmrcením bez důvodu, pokud byly způsobeny, byť i z nedbalosti, člověkem.“ (Zákon č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat před týráním).

Welfare zvířat ve školním chovu je podle Jančaříkové a Havlové (2014) založen na dodržení následujícího:

1. Vhodná dostatečně prostorná ubikace s odpovídajícím vybavením a herními prvky.
2. Vhodné umístění této ubikace pro zajištění optimálních teplotních podmínek.
3. Neomezený přístup k vodě a krmení.
4. Umožnění odpočinku zvířete dle jeho přirozeného biorytmu.
5. Stanovení maximálního limitu intenzivního kontaktu s dětmi či práce, a to denně a týdně.
6. Zajištění vnitrodruhových sociálních kontaktů.
7. Včasné předcházení bojům o pozice v sociální skupině mezi dospívajícími mláďaty a dospělci – zajistit přemístění dospívajících mláďat.
8. Preventivní i léčebná veterinární péče.

Pokud nebudou zachovány podmínky welfare zvířat ve školním chovu, bude chov a jeho vliv na žáky kontraproduktivní, jelikož bude docházet k podsouvání špatného vzoru dětem. Ty si budou vštěpovat, že slabší mohou být zneužíváni a nemusí mít dobré životní podmínky. Děti i učitelé by měli mít neustále na paměti, že je zvíře živý tvor a stejně jako oni má city, své potřeby a v neposlední řadě právo na prožití kvalitního života (Jančaříková a Bravencová, 2010; Jančaříková a Havlová, 2014).

S welfare zvířat úzce souvisí také etika jejich chovu. Etika humánně-animálních vztahů byla a je složitou, jelikož stojí na hranici dvou rozdílných názorů. Jeden z nich staví člověka nad přírodu a životní prostředí, ve kterém člověk žije a druhý z nich člověka s

přírodou rovná. Oba tyto názory mohou obsahovat prvky pravdy, což tuto otázku činí ještě složitější (Antonites a Odendaal, 2004).

V některých zemích může být chov zvířat odsuzován, nebo alespoň považován za kontroverzní zábavu. Tyto názory se týkají především chovu v malých neodpovídajících prostorech nebo solitérního chovu zvířat, která jsou zvyklá žít v páru nebo větší sociální skupině. Před zahájením školního chovu bychom proto měli velmi důkladně zvážit, zda dokážeme pro zvíře vybudovat odpovídající podmínky, nepodléhat módním trendům v chovu zvířat a radit se s nejrůznějšími odborníky (Kellnerová, 2013).

Jak dále Kellnerová (2013) uvádí je nezbytně důležité, aby si děti uvědomovaly, že zvířata nejsou pouhou hračkou. Nesmíme dětem dovolit, aby chovaná zvířata neustále „rušily“ v jejich denním režimu. Podle studií však nedochází k ovlivnění welfare ze strany dětí ani v zoologických zahradách, kde mají možnost fyzického kontaktu například s kozami, lamami či ovce (Farrand, 2014; Baird, 2016). Děti bychom měli učit také pozorování přirozeného chování zvířat a citlivému vnímání jejich potřeb nad potřeby své (Strejčková a kol., 2005).

Etika chovu se týká také krmení chovaných zvířat živými tvory, což některé (zvláště mladší) děti nemusí dobře snášet (Jančaříková a Havlová, 2014). Například Pipková (2008) z tohoto důvodu chov hadů vůbec nedoporučuje.

2.3.7 Hygiena a bezpečnost chovu zvířat ve školách

Hygiena je velmi důležitou součástí školního chovu. Zvíře musí být chováno v pravidelně čištěném prostředí, které zajistí eliminaci pachů jeho výkalů, což by mohlo obtěžovat okolí chovu a také eliminaci množících se choroboplodných zárodků nebo například alergenních roztočů (Pipková, 2008). Čištěním prostředí je myšleno pravidelné vyměňování podestýlky, občasná dezinfekce ubikací a také hygiena výživy.

Ve školním chovu bychom měli dodržovat hned několik hygienických zásad (Kellnerová, 2013):

1. Již zmiňované čisté chovné zařízení, jeho mechanické čištění, mytí, desinfekce.

2. Hygienicky nezávadný zdroj vody (v případě chlorované vody ji necháme odstát).
3. Čerstvé a nezávadné krmení.
4. Počáteční preventivní izolace nově pořízených zvířat.
5. Kontrola trusu zvířat – můžeme včas odhalit onemocnění.
6. Léčebné postupy vždy konzultovat s veterinářem a nikdy chovaným zvířatům nepodávat lidské léky.
7. Věnovat pozornost informacím o chorobách a parazitech přenosných na lidi.
8. Zvířata očkovat a tím předcházet onemocněním. V případě potřeby jim poskytnut první pomoc a dodržovat léčebné postupy stanovené veterinářem.
9. Nepodceňovat ani drobná poranění a včas zahájit jejich léčbu.
10. Hlásit podezření na výskyt onemocnění, které by v případě nenahlášení mohlo vyvolat epidemii v chovu.
11. Těžce nemocná a nevléčitelná zvířata izolovat, případně nechat usmrtit veterinářem.
12. Pokud zvíře bez známek nemoci uhynie (např. věkem) a je menší velikosti, můžeme ho pohřbít na školní zahradě.
13. Nakládat s odpady (výkaly, stará podestýlka, mrtvými těly) podle vyhlášek daného města.

Neméně důležitá je i bezpečnost chovu. Bezpečnost zvířat zajistíme vhodným prostorem pro chov a zajištěním welfare. Musíme ale také myslet na bezpečnost dětí při manipulaci se zvířaty. Pokud by byla manipulace nesprávná, zvíře by mohlo dítě pokousat, poškrábat a tak dále. Musíme vyloučit jedovaté a agresivní druhy zvířat (Pipková, 2008).

Mladí jedinci si na kontakt s dětmi musí postupně navyknout, některá zvířata jsou více plachá po celý život. Různé druhy zvířat vyžadují různý způsob manipulace. Hlodavce musí děti uchopit u kořene ocásku, nikoliv za jeho špičku; morčata jednou rukou pod předními končetinami a druhou rukou pod zadní částí těla; bezobratlé strašilky si děti musí nechat vylézt na ruku a poté je opatrně uchopovat prsty (Kellnerová, 2013).

Všechny tyto zásady jsou základem bezpečného chovu pro obě strany – chované živočichy i děti.

2.3.8 Legislativa chovu zvířat ve školách

Pro chov zvířat na školách zatím žádný oficiální platný zákon není.

Některé druhy zvířat však mohou podléhat registraci CITES (kapitola 2.3.4.2).

Chovu zvířat ve školách se celkově nejvíce týká Zákon č. 166/1999 Sb. (ve znění změn a doplňků) – Zákon o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů, tzv. veterinární zákon 2. a Zákon č. 246/1992 Sb. (ve znění změn a doplňků) – Zákon na ochranu zvířat proti týrání (Kellnerová, 2013).

3 Metodika práce

Při sběru dat pro mou práci jsem využila kombinace kvalitativního a kvantitativního přístupu. Tato metoda podle Švaříčka a kol. (2014) rozšiřuje záběr, ukazuje různost pohledů a měla by pomoci vysvětlit plně a komplexně lidské jednání z více než jedné perspektivy. Také podle Chrásky (2007) je kombinace těchto metod výhodná, jelikož každý z těchto přístupů má své silné i slabé stránky a ani jeden z nich nelze považovat za univerzálně použitelný ve všech situacích.

3.1 Případová studie (kazuistika)

Případová studie je jedním ze základních designů kvalitativního pedagogického výzkumu, jejíž historie použití pro výzkumné účely je velmi dlouhá (Švaříček a kol., 2014). V posledních desetiletích se tento typ výzkumu vycházející z post-positivistického paradigmatu uplatňuje stále více (Chráska, 2007).

Zúčastněné přímé pozorování je jednou z metod kvalitativního výzkumu, kterou jsem pro případovou studii využila. V takovém případě je pozorovatel (tedy já) tak trochu přítelem a zvědavým cizincem, který se z části účastní probíhajících pozorovaných aktivit, ale zároveň se drží zpátky a snaží se nenarušovat činnost pozorovaných objektů. Účelem takového pozorování je deskriptivně zachytit, co se děje a jak vypadá daná situace a podat tak přesný popis situace, ze kterého si jeho čtenář může danou situaci snadno představit. Pro případovou studii jsem použila pozorování nestrukturované, které umožňuje otevřenost k neočekávaným situacím a otázkám (Švaříček a kol., 2014).

3.2 Dotazníkové šetření

Získávání dat pomocí dotazníku je metodou kvantitativní. Dotazník jako takový je soustavou předem připravených otázek, na které respondent odpovídá písemně. Dotazník umožňuje poměrně rychlé a ekonomické shromáždění dat od velkého počtu respondentů. Součástí dotazníku je hned několik druhů položek. Jedná se o položky

kontaktní, funkcionálně psychologické, kontrolní a filtrační. Liší se také forma požadovaných odpovědí. Ty mohou být otevřené (nestrukturované) a uzavřené (strukturované), které následně rozlišujeme na dichotomické (ano-ne) a polytomické (Chráška, 2007).

V dotaznících byly použity strukturované i nestrukturované odpovědi s možností výběru více možných odpovědí. Na úvod dotazníku bylo připojeno krátké představení autorky práce a účel dotazníku. Vzor dotazníku je přiložen v kapitole 8.1.

4 Výzkumná část

4.1 Minizoo ZŠ Velké Hamry – případová studie

Pro práci byla vybrána případová studie na základní škole ve Velkých Hamrech, okres Jablonec nad Nisou. Provedené šetření bylo domluveno emailovou komunikací s paní ředitelkou Ing. Zdeňkou Juklovou a následně provedeno za asistence paní učitelky Mgr. Marcely Lejskové a dále třídních učitelek jednotlivých dotazovaných tříd v prosinci roku 2016. Za účelem kvalitativního výzkumu byly pozorovány žákyně čtvrté třídy základní školy při činnostech souvisejících se zdejší školní minizoo. Při pozorování se žákyně velmi ochotně zapojovaly i formou rozhovoru a s nadšením reagovaly na mnou kladené otázky ohledně minizoo, ale i ohledně chovu domácích mazlíčků a vztahu ke zvířatům. Jednalo se o dvě žákyně čtvrté třídy, kteří se do aktivit pravidelně zapojují. Dále byly do studie formou rozhovorů zapojeny třídní učitelky, ředitelka školy a okrajově také ostatní členové pedagogického sboru. Zajímalo mne, zda vnímají rozvoj psychosociálního vývoje u dětí, zda využívají minizoo při výuce a zda by uvítali kroužek chovatelství, na což byly dotazovány i děti (viz dotazníky).

4.1.1 Celkový popis chovu

ZŠ Velké Hamry je menší základní škola s kapacitou zhruba 260 žáků, která se nachází v malém městě Velké Hamry (počet obyvatel do 5000) v okrese Jablonec nad Nisou v Libereckém kraji. Školu tvoří tři pavilony, které přirozeně vytváří dvě zahradní atria. V jednom z těchto atrií, které prošlo několika úpravami, se nachází minizoo, která vznikla za účelem podpory environmentální výchovy. Atrium bylo přetvořeno na výběh pro zvířata, která ho obývají celoročně. Dále se zde nachází dřevěné přístřeší pro zvířata, které je zatepleno, což umožňuje onen celoroční pobyt zvířat a také krmítka pro všechna zvířata. Díky proskleným chodbám, které atrium obklopují z obou stran, je žákům umožněno neustálé pozorování zvířat i v době takzvaných malých přestávek mezi vyučováním. Ve školní minizoo jsou aktuálně chována čtyři zvířata, jimiž jsou tři králíci domácí zakrslého typu a jedno morče. Zvířata byla pořízena ve spolupráci s místní

veterinární lékařkou MVDr. Klárou Pospíšilovou, která taktéž pravidelně kontroluje zdravotní stav zvířat a zajišťuje tak bezpečné soužití všech tří zvířat a také soužití zvířat, žáků a jejich učitelů. O zvířata se v době školního roku starají žáci třetí, čtvrté a páté třídy v rámci podpory environmentální výchovy pod záštitou svých třídních učitelek. O víkendech, státních svátcích a prázdninách se o zvířata a celý výběh stará pan školník Adam Hnyk, který je zároveň zhotovitelem materiálního zázemí pro zvířata, jelikož pro ně vyrobil krmítka i boudičky.

4.1.2 Popis druhů chovaných zvířat

Králík domácí (zakrslý typ) a morče domácí (viz kapitola 2.3.5.4.). Fotky zvířat přikládám v kapitole 8.

4.1.3 Forma zapojení žáků do chovu zvířat v rámci environmentální výchovy

V rámci podpory environmentálního vzdělávání se kolektiv pedagogů snaží o maximální možné zapojení žáků do všech činností, které jsou spojeny s chodem minizoo. Ačkoliv jsou aktuálně zapojeny čtyři třídy prvního stupně základní školy, jak mi bylo sděleno, paní ředitelka Ing. Zdeňka Juklová plánuje do budoucna zapojení i tříd druhého stupně, a dokonce se již našlo několik žáků, kteří ji o to prosili, jelikož byli spokojeni s aktivitami, kterých se účastnili právě na prvním stupni. Vzhledem k pozitivním ohlasům žáků i jejich rodičů je dále plánováno větší zařazení tématu chovatelství v rámci předmětu Člověk a svět práce, který je na škole vyučován. Samostatný volitelný předmět nebo kroužek na toto téma zatím škola zavést neplánuje, ale vede již zájmový včelařský kroužek.

Do péče o minizoo je celkem zapojeno 90 dětí. Každý týden má takzvanou službu jiná třída a každý den v týdnu poté jiná dvojice či trojice z dané třídy, která se o zvířata stará a tráví s nimi čas. Do aktivit se děti zapojují dobrovolně a bez nátlaku, jelikož je zohledňována povaha dětí, případný strach či alergie nebo jiná omezení související se

zdravotním stavem. Službu děti vykonávají hlavně o velké přestávce, která trvá 30 minut, což dětem poskytuje dostatek času na péči a kontakt se zvířaty, ale samozřejmě mohou pod dozorem pedagoga navštívit zvířata i mimo službu.

Děti si pro zvířata nosí krmení v podobě sušených chlebů, zeleniny jako je mrkev nebo bramborové slupky, ale ke krmení využívají i speciální směsi, které škola zakoupí v chovatelských potřebách a také sušenou travu. Zvířatům také pravidelně mění vodu, kterou plní do mističek a pitek a také podestýlku. Prostor výběhu udržují v čistotě pravidelným zametáním exkrementů a rozházené podestýlky.

Značnou část péče o zvířata však děti věnují přímému kontaktu s nimi, což spočívá v hlazení, chování, mazlení, pozorování, hraní si a komunikaci s nimi.

Zvířata jsou již značně ochočená, na žáky reagují velmi pozitivně a těší se na kontakt s nimi. I na mne jako na cizí osobu reagovala velmi dobře, byla krotká, nechala se hladit a nebála se.

4.1.4 Zhodnocení chovu učiteli a ředitelkou ZŠ

Z rozhovoru, který byl veden s paní ředitelkou, jednoznačně vyplynulo, že vybudování školní minizoo je pro žáky školy velkým přínosem. Jejich přítomnosti vnímá jako zpříjemnění školního prostředí a oceňuje ohlasy žáků a učitelů, kteří se aktivit pravidelně účastní. Mimo jiné se škola pro mnohé rodiče stává atraktivnější vzhledem k širší nabídce doplňkových aktivit již pro děti prvního stupně. Paní ředitelka taktéž zmínila záměr chov zvířat rozšířit o jiné druhy zvířat a také zapojení více žáků, včetně žáků prvních a druhých tříd, ale také žáků druhého stupně. Celkově lze říci, že zvířata v minizoo získala rychle velkou oblibu a králík se dokonce stal jakýmsi maskotem zdejší školy, který se objevuje i na nových internetových stránkách.

I třídní učitelka čtvrté třídy Mgr. Marcela Lejsková vnímá minizoo jako velký přínos pro zdejší žáky. Ti, ač jsou z menšího města a kontakt se zvířaty tak ještě neztratili tolik jako děti z větších měst, jsou podle ní z péče o minizoo nadšení, na každý nadcházející týden služby se těší a předhání se v tom, kdo bude tentokrát o zvíře pečovat. Podle paní učitelky

se rozhodně utužuje vztah dětí ke zvířatům, děti si lépe osvojují znalosti o životních návycích těchto zvířat a také se učí zodpovědnosti, kterou s sebou péče o zvířata přináší. Paní učitelka přiznala, že některé děti se zvířat samozřejmě i bojí, což pedagogové respektují a děti nenutí účastnit se aktivit a snaží se je přimět kladnému vztahu ke zvířatům, přírodě a životnímu prostředí jinými způsoby. Minizoo je prozatím ve výuce využívána pouze nepřímo, zvířata nejsou při výuce přítomna, ale pokud jsou probírána, následně jsou informace o přestávce spojeny s živou ukázkou.

4.1.5 Rozhovory se žáky

Rozhovor byl veden se dvěma žákyněmi čtvrté třídy ZŠ Velké Hamry (dále jen žákyně) 28. 11. 2016 o velké přestávce, během které žákyně pečovaly o zvířata v minizoo v rámci své služby.

Z rozhovoru, který byl veden se žákyněmi, které se pravidelně zapojují do aktivit spojených s minizoo, vyplynulo hned několik informací. Žákyně si velmi chválily přítomnost zvířat ve škole, uvedly, že se o zvířata starají rády, rády s nimi tráví čas a uvítaly by její častější návštěvy a větší zapojení do každodenního chodu školního dne. Rády by také zvířata využívaly přímo ve výuce, a to jak ve třídě, tak v teplejším období školního roku přímo v atriu, což následně vyplynulo i z dotazníků.

Žákyně dále uvedly, že se na další službu vždy velmi těší a rády pro zvířata doma chystají krmení ve formě sušeného chleba či zeleniny. Zvířata si celkově velmi oblíbily a uvítaly by klidně další druhy zvířat v minizoo.

4.2 Zhodnocení dotazníků

Případová studie byla doplněna dotazníkovým šetřením pro širší záběr informací, názorů a postojů žáků k minizoo, ale také pro nepřímé zapojení rodičů žáků, kteří podali další hodnotné informace. Otázky kladené v dotaznících byly převážně uzavřené, některé však i otevřené, abych předešla určitému ovlivnění dětí v nabízených odpovědích pozitivním či negativním směrem. Dotazníky v tištěné podobě byly žákům rozdány mnou v přítomnosti třídních učitelek po schválení vedoucí práce, ředitelkou školy a učitelkou přírodopisu, která je zároveň třídní učitelkou čtvrté třídy. Po rozdání dotazníků byl dětem věnován prostor na dotazy ohledně případných nejasností v zadání otázek a odpovědi v případě uzavřených otázek. Dotazníky si žáci odnesli domů, kde je následně vyplňovali s rodiči, aby nedocházelo ke zbytečnému zkreslení a znehodnocení informací získaných z otázek, které byly položeny, kvůli například špatnému porozumění textu vzhledem k věku žáků. V první části dotazník zachycoval postoj a znalosti žáků a otázky byly kladeny tak, aby bylo zjištěno, jaký vztah děti k minizoo mají, jaké v nich vyvolává pocity a podobně. Druhá část dotazníku byla věnována rodičům, kteří mohli taktéž vyjádřit svůj postoj k věci. Okrajově byla zjišťována taktéž míra atraktivity základní školy na základě zřízení minizoo jako doplňujícího vybavení školy. Na vyplnění a odevzdání dotazníku dostali žáci týden, jelikož bylo nutno počítat s tím, že některé z dětí dotazník nepřinesou napoprvé a včas.

4.2.1 Návratnost dotazníků a kvalita jejich vyplnění

Z celkem rozdaných 90 dotazníků mi bylo vráceno vyplněných 81. Někteří rodiče s dětmi dotazník odmítli vyplnit, někteří žáci jej zkrátka neodevzdali zpět. Nejasnosti při vyplňování byly zaznamenány paradoxně pouze v části pro rodiče v okrajové otázce ohledně zvýšení atraktivity školy na základě vybudování minizoo, což nepokládám za důležité pro charakter mé práce.

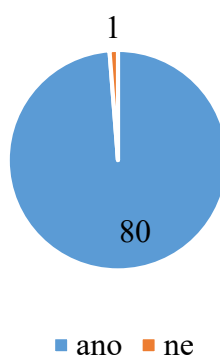
4.2.2 Vyhodnocení odpovědí

První tři otázky dotazníku se týkaly identifikace dotazníku. Dotazníky vyplňovalo celkem 90 žáků 3. až 5. třídy.

Každá další otázka je stručně rozebrána a odpovědi na ní jsou zobrazeny v grafech.

Otázka: Máte ve škole minizoo? ano – ne

Máte ve škole minizoo?

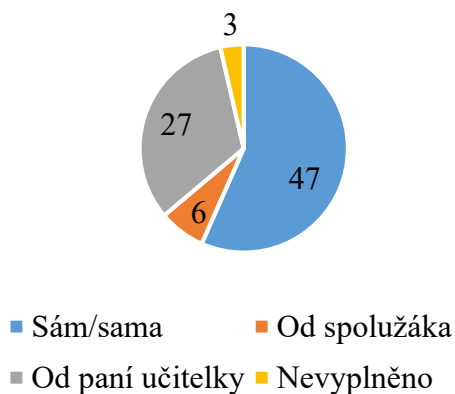

Graf 1

Jak vyplývá z grafu (viz Graf 1), pouze jeden žák odpověděl ne, ovšem v další otázce svou odpověď vyvrátil tvrzením, že si minizoo všiml/-a sám/sama.

Otázka: Od koho jsi se o minizoo dozvěděl/-a? všiml/-a jsem si sama – od spolužáků/kamarádů – od paní učitelky/vychovatelky

Od koho jsi se o minizoo dozvěděl/-a?

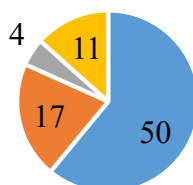
Graf 2

Podle grafu (Graf 2) 57 % žáků si minizoo všimlo samo, 33 % se o ní dozvědělo od paní učitelky nebo paní vychovatelky, 7 % žáků pak informaci o minizoo získalo od spolužáka/kamaráda a ve 4 % dotazníků zůstala odpověď nevyplněná. Vzhledem k počtu odpovědí je jasné, že u dvou dotazníků došlo k volbě dvou různých odpovědí, a to kombinace odpovědí sám/-a a od paní učitelky/vychovatelky.

Otázka: Která zvířata v minizoo máte a kolik?

Otevřená otázka, jejíž správná odpověď zní tři králíky a jedno morče.

Která zvířata v minizoo máte a kolik?

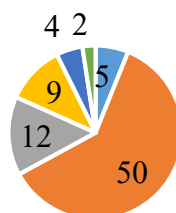
- 3 králíci, 1 morče
- králíci, morčata - bez množství
- ostatní nesprávné varianty
- králíci, morčata - špatná množství

Graf 3

61 % žáků odpovědělo správně, dalších 21 % odpovědí, jak ukazuje graf (Graf 3) bylo bez udání množství zvířat, ovšem druhy zvířat byly určeny správně, 13 % dětí určilo správně druhy, nikoliv však množství zvířat a zbylých 5 % tvořily odpovědi s druhy zvířat, která v minizoo ZŠ nechová. U dvou žáků došlo k záměně morčete za křečka, u jednoho pak k záměně zajíce za králíka a u zbytku žáků s nesprávnými variantami se nacházely odpovědi jako například slepice či papoušek. U těchto žáků zřejmě došlo k neporozumění otázce a možná odpovídali na to, jaká zvířata mají doma.

Otázka: Jak často ke zvířatům ve vaší minizoo chodíš? vůbec – jednou za měsíc – jednou za čtrnáct dní – vícekrát za týden – každý den

Jak často ke zvířatům ve vaší minizoo chodíš?

- vůbec
- 1x za měsíc
- 1x za 14 dní
- vícekrát za týden
- každý den
- nevyplněno

Graf 4

Z odpovědí zachycených v grafu (Graf 4) vyplynulo, že většina (61 %) žáků navštěvuje minizoo jednou za měsíc v rámci služby. Dalších 15 % žáků však navštěvuje minizoo dvakrát častěji, 11 % z nich dokonce více než jednou týdně, 5 % každý den a 6 % žáků nenavštěvuje minizoo vůbec. V jednom dotazníku zůstala odpověď nevyplněná. Z dat vyplývá, že 31 % žáků vyžaduje kontakt se zvířaty i mimo službu, kdežto 6 % z nich jejich společnost vůbec nevyhledává. U všech dětí, které minizoo vůbec nenavštěvují, se dále objevuje odpověď, že zvířata alespoň pozorují a jsou rádi, že minizoo ve škole je.

Otázka: S kým k minizoo chodíš? sám – s kamarádem – s paní učitelkou

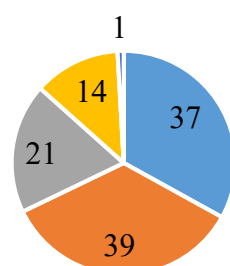
Graf 5

Jak ukazuje graf (Graf 5), 93 % žáků chodí k minizoo s kamarádem (spolužákem), 1 žák navštěvuje minizoo sám.

(Pozn.: Paní učitelka byla dotázána, jak tedy probíhá návštěva minizoo, pokud děti nevedly, že chodí do minizoo s paní učitelkou. Paní učitelka nad dětmi drží v době služby dozor, avšak dohlíží na děti z prosklené chodby, aby nenarušovala přirozenou samostatnost dětí a také jejich kontakt se zvířaty.)

Otázka: Zvířata nejraději: pozoruju – krmím – hladím – hraju si s nimi – nedělám nic z toho, protože je mi to nepříjemné a bojím se jich – uzavřená otázka s větším možným počtem odpovědí.

Zvířata nejraději:

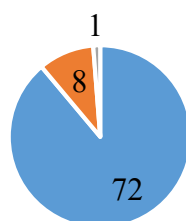
- krmím je
- hladím je
- pozoruju je
- hraju si s nimi

Graf 6

V této otázce měly děti možnost zakroužkovat více odpovědí, které pokládaly za odpovídající, čehož využila většina dětí. Nejvíce se dětem líbí přímý kontakt se zvířaty, a to, když je hladí, nebo je krmí. Jak také naznačuje graf (Graf 6) pouze jeden žák se aktivit nerad zúčastňuje, ostatní, kteří mají ze zvířat lehký respekt, je alespoň pozorují z bezpečí.

Otázka: Krmíš vaše zvířata? ano – ne

Krmíš vaše zvířata?

- ano
- ne
- nevylněno

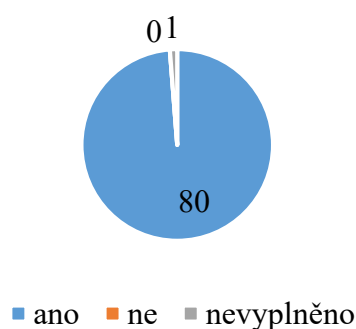
Graf 7

89 % zvířata v minizoo aktivně krmí, což se také ukázalo jako jedna z jejich nejoblíbenějších činností, což znázorňuje graf (Graf 7).

Otázka: Čím zvířata krmíš? – otevřená otázka

Děti nejčastěji uváděly suché pečivo – chléb, rohlíky, dále pak zeleninu – mrkev, slupky a salát, menší část z nich zvířata krmí sušenou trávou, zrním a již připravenými granulami z chovatelských potřeb. Jen nepatrná část dětí také uvedla vodu, která je pro zvířata nezbytná. Děti zřejmě nevnímaly krmení jako pojem pro pitný režim.

Líbí se ti, že máte ve škole minizoo?

Otázka: Líbí se ti, že máte ve škole minizoo? ano – ne

Graf 8

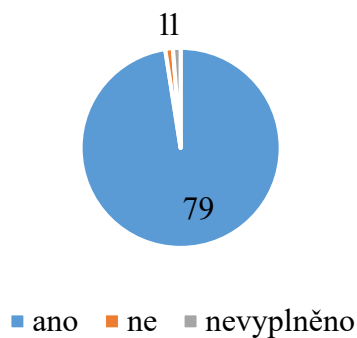
Jak vyplývá z grafu (Graf 8) 99 % žáků je za minizoo rádo.

Otázka: Pokud jsi v předchozí otázce odpověděl/-a ne, vyber prosím jednu z možností, která se nejlépe podobá tvému důvodu: bojím se, že mě kousnou – bojím se nemoci – mám alergii – nemám rád zvířata.

Odpovědi na tuto otázku využil pouze jeden žák, který uvedl, že se bojí onemocnění.

Otázka: Chtěl/-a bys, abyste v minizoo měli i další zvířata? ano – ne

Chtěl/-a bys, abyste v minizoo měli i další zvířata?

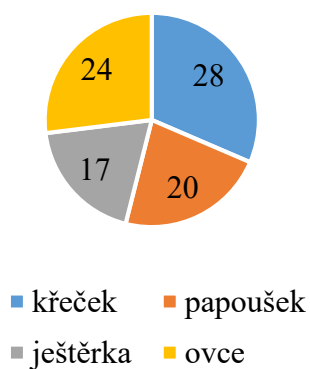

Graf 9

Jak ukazuje graf (Graf 9) žáci by uvítali rozšíření minizoo o další zvířata, pouze jeden z nich je proti.

Otázka: Pokud ano, vyber z uvedených příkladů zvířat, která: křeček – papoušek – ještěrka – ovce – uzavřená otázka, ve které žáci mohli vybrat více vyhovujících odpovědí.

Jaké zvíře by si v minizoo děti také přály?

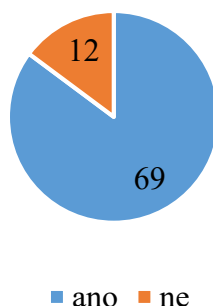
Graf 10

Největší ohlas měl podle grafu (Graf 10) u dětí křeček. 27 % (procentuální zastoupení ve všech odpovědích, zohledňující násobný výběr odpovědi) dětí by si přálo zařazení chovu ovcí, což může být podpořeno faktem, že v MŠ ve Velkých Hamrech je právě tento chov

zřízen a je tak možné, že děti rády vzpomínají na chov oveček ve školce a rády by je chovali i na základní škole. Děti by si však přály i papouška či ještěrku, kteří se dají snadno chovat přímo ve třídě.

Otázka: Líbilo by se ti vyučování se zvířaty venku nebo ve třídě? ano – ne

Líbilo by se ti vyučování za pomoci
zvířat venku nebo ve třídě?

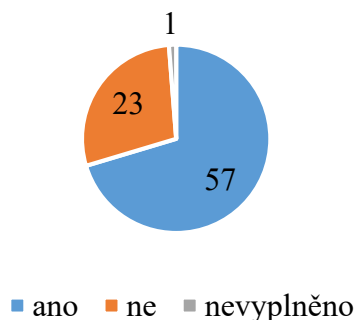

Graf 11

Zájem o vyučování za pomoci zvířat projevilo 85 % žáků (viz Graf 11).

Otázka: Chtěl/-a bys navštěvovat kroužek nebo volitelný předmět „chovatelství“? ano – ne

Chtěl/-a bys navštěvovat kroužek nebo
volitelný předmět "chovatelství"?

Graf 12

Volitelný předmět či kroužek by ovšem chtělo navštěvovat 70 % z dotazovaných žáků (viz Graf 12), což paní ředitelka podporuje zařazením tohoto tématu v předmětu Člověk a svět práce.

Celkové zhodnocení dotazníku (část určená žákům)

Ze všech odpovědí, které se mi od dětí vrátily, je znát jejich kladný postoj k minizoo. Jsou rády, že ve škole je, rády se zapojují do aktivit s ní spojených, se zvířaty se nebojí navázat fyzický kontakt, zajímala by je výuka za jejich pomoci, přály by si chov rozšířit o nové druhy zvířat, a dokonce by rády navštěvovaly případný kroužek chovatelství.

Otázky pro rodiče

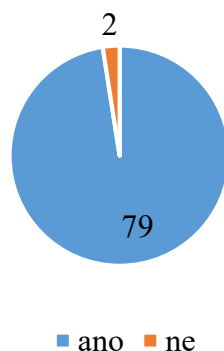
Vyplnění dotazníků v domácím prostředí s pomocí rodičů mi nabídlo možnost položit pár otázek týkajících se minizoo i jim. Formulací otázek byla snaha získat povědomí o postoji rodičů k minizoo, k výuce za pomoci zvířat a okrajově mě zajímal i jejich názor na atraktivitu školy v závislosti na přítomnosti minizoo v ní. Otázky byly otevřené i uzavřené, někteří rodiče však psali slovní poznámky mimo otázky, což bylo velmi vhodné a vděčné.

Otázky pro rodiče

Otázka: Berete školní minizoo ZŠ Velké Hamry jako přínos a zpestření pro vaše děti?

ano – ne

Berete minizoo jako přínos a zpestření pro vaše děti?

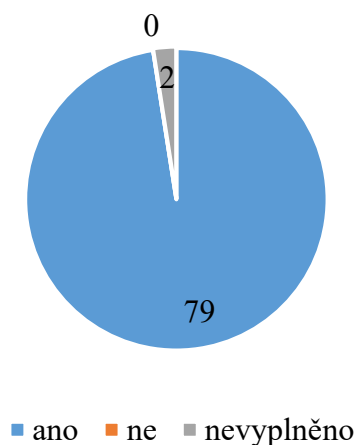

Graf 13

98 % rodičů podle grafu (Graf 13) hodnotí minizoo jako přínos. V poznámkách mimo prostor odpovědi se objevil tento názor: „Ve škole s nimi nejsou v kontaktu často. Doma se o zvířata musí starat denně.“; „Děti se tím učí zodpovědnosti, mají lepší vztah k přírodě.“; „Děti se učí zodpovědnosti, vytváří si vztah k přírodě, k okolí...“; „Je důležité, aby se děti naučily chovat ke zvířatům.“; „Odreagování a zpestření výuky.“

Otázka: Jste rádi, že vaše děti přichází častěji do kontaktu se zvířaty a učí se, jak se k nim správně chovat a pečovat o ně? ano – ne

Jste rádi, že děti přichází častěji do kontaktu se zvířaty a učí se k nim správně chovat?

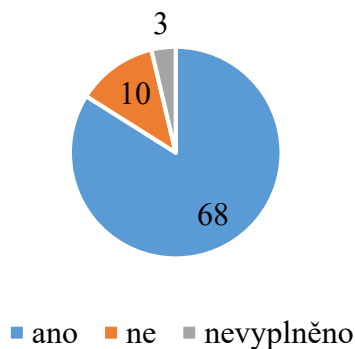

Graf 14

Stejný počet rodičů jako v předchozí otázce kvituje kladný postoj k častějšímu kontaktu dětí se zvířaty, což zobrazuje graf (Graf 14). Poznámky rodičů uvedené v předchozí otázce se zřejmě týkaly i této otázky, kdy jeden z rodičů poukazuje na nedostatečnou četnost kontaktu se zvířaty oproti domovu.

Otázka: Uvítali byste rozšíření výuky o volitelný předmět případně volnočasový kroužek „chovatelství“? ano – ne

Uvítali byste volitelný předmět či kroužek "chovatelství"?

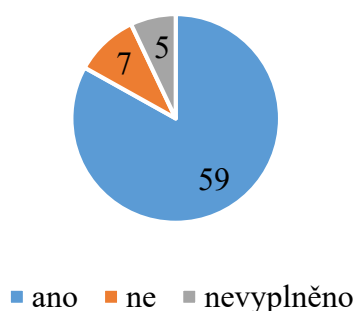

Graf 15

Jak ukazuje graf (Graf 15) o 14 % více rodičů, než dětí by uvítalo nabídku kroužku či volitelného předmětu na téma chovatelství. „Kroužek „chovatelství“ by pro ně měl určitě větší význam. Většina dětí má nějaké zvíře i doma, mohly by si tak i předávat zkušenosti, nebo si pořídit nové zvířátko, o kterém by se třeba od jiných dětí dozvěděly. Kroužek by mohl spolupracovat třeba i s místní veterinářkou. Nebo by mohly děti venčit třeba psy v útulku, nebo navštěvovat různé zvířecí farmy v okolí.“, tak zní poznámka jednoho z rodičů.

Otázka: Případá vám díky minizoo škola atraktivnější a doporučili byste ji svým známým pro výuku jejich dětí? ano – ne

Případá vám díky minizoo škola atraktivnější?

Graf 16

Na větší atraktivitě školy pro výuku dětí díky minizoo se shodlo 83 % rodičů (viz Graf 16). I zde se objevila poznámka jednoho z rodičů: „Doporučila bych školu díky stylu výuky a přístupu pedagogů, ne kvůli zvířatům v ZŠ.“.

Celkové zhodnocení části dotazníku pro rodiče

Rodiče žáků by ocenili větší četnost kontaktu dětí se zvířaty, postoj většiny rodičů k minizoo je kladný. Dokonce by si přáli zavedení kroužku chovatelství o něco více než děti. Atraktivita školy díky minizoo dle jejich názoru stoupá, ovšem nejedná se o zcela určující kvalitu školy.

5 Výsledky – celkové shrnutí

Navzdory tomu, že je ZŠ Velké Hamry poměrně malá škola v malém městě, kazuistika ukázala, že i v těchto podmínkách může chov zvířat dobře a bezproblémově fungovat. Celoroční venkovní chov umístěný v atriu školy potvrdil svou vhodnost a účelnost, která byla popsána v kapitole 2.3.3.2. Také chované druhy zvířat (králíci a morče) se ukázaly jako dobře využitelné pro školní chov a fyzický kontakt s dětmi (Kellnerová, 2013; Skalka, 1997). Úspěch školní minizoo na ZŠ Velké Hamry je zajištěn spoluprací s místní veterinářkou MVDr. Klárou Pospíšilovou, která zajišťuje pravidelnou kontrolu zdravotního stavu zvířat, čímž je zabezpečen bezproblémový, bezpečný a hygienicky nezávadný chov, což potvrzuje doporučení popsána v kapitole 2.3.7 (Pipková, 2008; Kellnerová, 2013).

Zařazení školního chovu se ukázalo jako vhodné pro žáky prvního stupně, ale zájem o chov zvířat se projevuje i mezi žáky stupně druhého, podobně jako píše Kellnerová (2013), Paní ředitelka je tomu nakloněna a prozatím je pro žáky druhého stupně v nabídce alespoň včelařský kroužek (doporučován již Řehákem, 1967).

Osvědčilo se také zřízení „služeb“ pro pravidelnou péči o zvířata. Z mého pohledu je toto vhodné i z hlediska budování a učení se spolupráce mezi žáky ve dvojicích či trojicích, ve kterých službu vykonávají. Služby žáci vykonávají dobrovolně, čímž je zároveň utužován jejich kladný vztah k jejich vykonávání, jelikož děti nerady vykonávají něco, co přímo musí.

Místní obyvatelé minizoo se stali natolik oblíbenými, že se stali maskoty školy, kteří nyní zdobí webové stránky školy. To myslím potvrzuje oblibu zvířat u dětí i u pedagogického sboru.

Dalším z kladných pocitů, které zvířata v minizoo v dětech navozují, je těšení se a chuť se o zvířata starat. Jak vyplynulo z rozhovorů s třídní učitelkou, děti se těší na službu, těší se, že zvířatům připraví krmění a v neposlední řadě se těší, že si budou moci se zvířaty hrát, hladit je a pozorovat. Chuť se o zvířata starat dokazuje určitá forma soutěživosti, která se mezi žáky objevuje v okamžiku, kdy se rozhodují, kdo se tentokrát bude v rámci služby o zvířata starat. Zdravá soutěživost, rivalita a motivace do školy bezpochyby patří.

Samozřejmě se potvrdila i méně pozitivní stránka věci, která s sebou nese strach, obavy či nechuť se aktivit účastnit. Každé dítě má jinou povahu a také jiný zdravotní stav, což je potřeba zohlednit.

Výsledky dotazníkového šetření potvrdily velmi dobrou povědomost o dění ve škole, přesto se však našel jeden žák, který o minizoo údajně neví, což si neumím vysvětlit. Většina dětí si totiž minizoo všimla sama, což příkládám jejímu umístění v atriu, které obklopují prosklené chodby, kterými děti několikrát denně procházejí, další část dětí se dozvěděla o minizoo od pedagogických pracovníků, zřejmě v rámci udělování služeb a výuky, část žáků informaci získala od spolužáka. Nadpoloviční většina žáků také přesně věděla, jaké druhy a v jakých počtech v minizoo chovají. Stejně množství žáků také odpovědělo, že minizoo navštěvují jednou za měsíc. Zde mohlo dojít k určitému zkreslení odpovědí, jelikož žáci jsou poměrně nízkého věku a nemusí si tak zcela dobře uvědomovat časové rozmezí a mohou plynutí času vnímat odlišně, než je realitou.

Téměř všichni žáci svými odpověďmi potvrdili práci ve dvou až tříčlenných skupinkách, kdy uvedly, že minizoo navštěvují s kamarádem, což se děje pod dohledem učitelky. Našel se ale i takový žák, který preferuje samostatnou, nikým dalším nerušenou, aktivitu.

Pouze jeden žák se bojí, že při kontaktu se zvířaty z minizoo onemocní, a tudíž se mu přítomnost školní zoo nelíbí. Může to vyplývat z jeho osobní zkušenosti, ale také může mít tento postoj vsugerován z rodiny. Vzhledem k pravidelné kontrole zdravotního stavu zvířat zdejší veterinářkou děti nemusí mít obavy a možná by bylo vhodné to takto žákovi vysvětlit, aby se i v budoucnu zvířat zbytečně nebál.

Děti projevily zájem o rozšíření chovu o další druhy zvířat, což opětovně potvrzuje jejich kladný vztah k nim. Nejvíce projevily zájem o křečka, zřejmě proto, že je běžným domácím mazlíčkem a také o ovce, jelikož v MŠ Velké Hamry je tento chov zřízen, a tak je možné, že si děti na tento chov zvykly a rády by v něm pokračovaly i na ZŠ.

Výsledky vyhodnocené z odpovědí rodičů potvrdily jejich kladný vztah k minizoo. Podle některých však ke kontaktu dochází málo vzhledem ke srovnání s péčí o domácí mazlíčky. Celkově však jejich odpovědi potvrdily slova paní ředitelky, a to zvýšení atraktivity školy na základě rozšířených aktivit.

Další odpovědi potvrzují navozování příjemných pocitů v dětech, formulované jako odreagování a zároveň zpestření běžného školního dne. Zájem rodičů o mimoškolní kroužek „chovatelství“ byl ještě větší než u dětí, což je pozitivní jev vzhledem k současnému trendu odcizování se dětí přírodě (Strejčková, 2008).

6 Diskuze

Kazuistika potvrdila, že se děti na aktivity spojené se zvířaty těší, navozují v nich příjemné pocity, mají zvířata a péči o ně rády (Jančaříková a Bravencová, 2010; Odendaal, 2007; Chandler, 2005) a rády pro zvířata připravují krmení. Minizoo přináší příjemnější prostředí, což je spojeno s navození příjemných pocitů žáků ve škole.

Rozhovor s paní učitelkou jednoznačně potvrdil přínosnost minizoo jako prostředku environmentální výchovy. Žáci jsou příznivě ovlivněni v oblasti environmentální senzitivity. Učí se odpovědnosti k živým tvorům, že zvíře není hračka, má své pocity a potřeby, které děti musí respektovat a vycházet jim vstříc. Díky udělování takzvaných služeb o minizoo se zároveň učí spolupráci a domluvě v třídním kolektivu, což přispívá jejich sociálnímu rozvoji.

V rámci dotazníkového šetření jsem se zaměřila na několik věcí. Zajímalo mě, zda mají žáci povědomí o přítomnosti minizoo ve škole a o tom, jaké druhy jsou zde chované. Pro některé děti se ukázalo jako problém určit počet zvířat, což mohl ovlivnit zejména jejich nízký věk. Určit druh bylo pro žáky jednodušší, někteří si však pletli morče s křečkem či králíka se zajícem, což by opět mohlo souviset s jejich věkem. Vzhledem k těmto skutečnostem by mohlo být lepší uvést škálu zvířat, ze které by děti vybraly správné druhy, jelikož by si snáze vybavily název druhu. Některé děti odpověděly poněkud scestně (uváděly např. papouška nebo slepice), což příkládám nepozornému čtení otázky, kdy děti zřejmě uvedly zvířata chovaná doma.

Dalším problémem dotazníku mohla být otázka 7., na kterou sice většina dětí odpověděla správně vzhledem k časovému rozvrhu služeb o minizoo, který mi sdělila Mgr. Marcela Lejsková, ovšem časové vnímání mohlo být opět ovlivněno jejich věkem. Vhodnější by asi bylo zvolit otázku, zda se aktivit účastní pouze v rámci služby (což odpovídá údajům jednou za měsíc) nebo i mimo ni. Tato otázka také potvrdila, že některé děti přítomnost zvířat vůbec nevyhledávají. Může se jednat o strach z přímého kontaktu se zvířaty, protože v dalších otázkách se ukázalo, že tyto děti upřednostňují pozorování zvířat z pro ně bezpečné vzdálenosti. V jiných případech mohlo jít o problémy se zdravotním stylem, jako jsou například alergie. Těmto věkem ovlivnitelným problémům jsem se snažila

předejít volbou vyplňování dotazníků doma s rodiči, jak se ale ukázalo, ne všichni rodiče byli ochotni ho s dětmi provést.

To, že je pro děti příjemný dotyk a přímý fyzický kontakt se zvířaty dokázaly odpovědi v otázce 9., ve kterých děti uvedly, že jejich nejoblíbenější činností je právě hlazení zvířat. Podobné výsledky popisuje Odendaal (2007), dále pak Wolff a Frishman (2005), těšení se na dotek zvířete dokládá také Kopanicová (2016).

V otázce číslo 15 jsem děti možná zbytečně ovlivnila nabídkou odpovědí a mohla jsem jim nechat volný prostor. Nicméně mě zaujalo, kolik dětí by se rozhodlo pro ovci, což příkládám ovlivnění ze zdejší mateřské školy, ve které je chov ovcí zaveden a jak dokládají moje výsledky, zřejmě oblíben. Tyto výsledky také ukázaly oblíbenost a zájem dětí o chov křečka, který je pro chov některými autory nedoporučován (Jančaříková a Bravencová, 2010), avšak po překonání překážek v podobě nároků na chov mohou být chování úspěšně; stejně je tomu i s morčaty.

Zajímavé výsledky přinesly také otázky ohledně rozšíření chovu v minizoo a rozšíření výuky o oblasti chovatelství. Ty dokládají zájem ze strany žáků, které dokazují informace uvedené autory Zoldosova a Prokop (2006), i jejich rodičů. Také vyučování za pomoci zvířat se ukázalo jako aktivita, kterou by děti uvítaly, zřejmě proto, že se jedná o něco nového ve světě dnešních dětí, které jsou typicky obklopané technikou, jak uvádí Jančaříková a Havlová (2010). Některé děti však měly postoje negativní, což by v případném příštím výzkumu stálo za rozebrání.

Celkově výsledky z části pro rodiče potvrdily, že se děti rozvíjejí v oblasti proenvironmentálního chování („jak se ke zvířatům správně chovat“) a zodpovědnosti, jak také dokazují a uvádí Jančaříková a Bravencová (2010) a Mariti (2011).

Ze sekce otázek, které se zaměřovaly na postoj žáků k minizoo, bych v případě nového šetření zařadila otázku na přímý vztah ke zvířatům a případnou motivaci pořídit si na základě aktivit spojených se školním chovem domácího mazlíčka, což ve srovnání s výsledky Kopanicové (2016) může nastat. Tyto otázky byly částečně zodpovězeny při nestrukturovaném rozhovoru s žákyněmi, což ovšem mohlo být ovlivněno charakterem jejich rodin.

7 Závěr

Cílem této práce bylo shrnout teoretické poznatky o historickém vývoji chovu zvířat, vlivu zvířat na člověka (potažmo dítě), o využití školního chovu jako prostředku environmentální výchovy, možnostech provedení školního chovu a druhů živočichů k chovu vhodných, nastínit podmínky chovu a okrajově legislativu školních chovů.

Díky využití odborné literatury k dané problematice je možné tuto práci dále využít jako materiál, který poskytuje vhled do jednotlivých součástí školního chovu a může sloužit jako inspirace pro učitele základních a středních škol.

Součástí práce je také praktická (výzkumná) část, která se věnuje vyhodnocení kvalitativně-kvantitativního výzkumu, který byl proveden na ZŠ Velké Hamry. Tato část práce potvrzuje teoretická východiska a naznačuje preferované aktivity a druhy živočichů z pohledu účastníků se dětí.

Ač se může založení školního chovu zdát na první pohled jako příliš náročná a nákladná záležitost, jak zde bylo popsáno, jeho pozitiva převažují. Jedná se o vhodný výchovný prostředek, na kterém se děti mají možnost aktivně podílet, upevňovat si nabyté znalosti z přírodovědy či biologie, realizovat svou nenaplněnou touhu po domácím mazlíčkovi a utvářet si tak nenásilnou formou vřelý vztah k přírodě, což si environmentální výchova klade jako jeden z hlavních cílů.

8 Seznam použitých zdrojů

ALTMANN, Fritz Dietrich. *Morče: společenské, milé, aktivní*. 1. vyd. Praha: Grada publishing, 2006. 64 s. ISBN 80-247-1659-3.

ANTONITES, A. a ODENDAAL, J. S. J. Ethics in human-animal relationships. *Acta Veterinaria Brno*, 2004, 73.4: p. 539-548.

ARCHER, John. Why do people love their pets?. *Evolution and Human behavior*, 1997, 18.4: 237-259.

BAIRD, Bonnie A., et al. Program animal welfare: using behavioral and physiological measures to assess the well-being of animals used for education programs in zoos. *Applied Animal Behaviour Science*, 2016, 176: 150-162.

BALTERS, Anja a GASSNER, Georg. *Bydlíme s morčetem: aktivně, pestře, radostně*. 1. vyd. Praha: Grada publishing, 2008. 64 s. ISBN 978-80-247-2489-8.

BECK, Angela. *Morčata. Chov & péče, porozumění & zabavení*. 1. vyd. Praha: Pavel Dobrovský – BETA, 2008. 72 s. ISBN 978-80-7306-342-9.

CARENZI, Corrado a VERGA, Marina. Animal welfare: review of the scientific concept and definition. *Italian Journal of Animal Science*, 2009, 8: p. 21-30.

ČERNOŠEK, Antonín a kol. *Zdraví zvířat v drobných chovech*. 1. vyd. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1989. 360 s.

ČERVENÁ, Alena, ANDĚRA, Miloš a kol. *Svět zvířat XII. Domácí zvířata*. 1. vyd. Praha: Albatros nakladatelství, a. s., 2001. 183 s. ISBN 80-00-00974-9.

ČIHAŘ, Jiří. *Teraristika. Biologie a chov obojživelníků a plazů*. 1. vyd. Praha: Práce, 1989. 248 s. ISBN 80-208-0672-5.

DIAMOND, Jared. *Osudy lidských společností*. 1. vyd. Praha: Columbus, 2000. 523 s. ISBN 80-7249-047-8.

DOBRORUKA, Luděk a ŠÍR, Štěpán. *Chovatelství cizokrajných zvířat*. 1. vyd. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1984. 104 s.

- FARRAND, Alexandra et al. The visitor effect in petting zoo-housed animals: Aversive or enriching? *Applied Animal Behaviour Science*, 2014, 151: 117-127.
- FERNANDEZ, Eduardo J., et al. Animal–visitor interactions in the modern zoo: Conflicts and interventions. *Applied Animal Behaviour Science*, 2009, 120.1: 1-8.
- FINE, A. H. (ed.). *Handbook on Animal-Assisted Therapy, Foundations and Guidelines for Animal-Assisted Interventions*. Elsevier. London, 2015. 427 p. ISBN: 978-0-12-8001292-5.
- FRIESEN, Lori. Exploring animal-assisted programs with children in school and therapeutic contexts. *Early Childhood Education Journal*, 2010, 37.4: 261-267.
- CHANDLER, Cinthia K. *Animal Assisted Therapy in Counseling*. New York: Routledge, 2005. 237 p. ISBN 0-415-95202-6.
- CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada publishing, a. s., 2007. 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
- JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Ekolístky*. 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2015. 176 s. ISBN 978-80-7290-798-4.
- JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Environmentální výchova na prvním stupni ZŠ*. Disertační práce, PedF UK Praha [online], 2008. Dostupné z <<http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/141/149>>
- JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina a BRAVENCOVÁ, Jana. *Vyučování za pomoci drobných živočichů: příručka k projektu Alma Mater Studiorum*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2010. 56 s. ISBN 978-80-7290-455-6.
- JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina a HAVLOVÁ, Jana. *Činnosti se zvířaty v předškolním vzdělávání*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe s.r.o., 2014. 124 s. ISBN 978-80-7496-166-3.
- JANČAŘÍKOVÁ, K. a JANČAŘÍK, A. *Šnečí závody - příklad interdisciplinárního projektu*. Pythagoras 2005 : letná škola z teórie vyučovania matematiky, Kováčová při Zvolene, 2.7.-9.7. 2005, zborník príspevkov. Bratislava : P-MAT, 2005, s. 37-39. ISBN 80-969414-3-7.

JANČAŘÍKOVÁ, K. a MAZÁČOVÁ, N. Environmentální vzdělávání a výchova. In FROUZ, J., MOLDAN, B. *Příležitosti a výzvy environmentálního výzkumu*. Praha: Karolinum, 2015. 312 s. ISBN 978-80-246-2667-3.

JOHNSON, Rebecca A., MEADOWS, Richard L. et al. Human-animal interaction. A Complementary/Alternative Medical (CAM). Intervention for Cancer Patients. *American Behavioral Scientist*, 2003, 47.1: p. 55-69.

KELLNEROVÁ, Dana. *Chov zvířat ve školách*. Brno: Lipka – školské zařízení pro environmentální vzdělávání, 2013. 100 s. ISBN 978-80-87604-57-1.

KOMÁREK, Stanislav. *Obraz člověka a přírody v zrcadle biologie*. 1.vyd. Praha: Academia, 2008. 328 s. ISBN 978-80-200-1592-1.

KOPANICOVÁ, Renata. *Chov užovky červené ve školní družině*. Bakalářská práce, PedF UK Praha, 2016.

MALÍK, Vladimír a kol. *Králík od A do Z*. Bratislava: Kontakt plus, 1999. 94 s. ISBN 80-88855-27-6.

MARITI, Chiara, et al. Improvement in children's humaneness toward nonhuman animals through a project of educational anthrozoology. *Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research*, 2011, 6.1: 12-20.

ODENDAAL, J. S. J. Animal welfare in practice. *Applied Animal Behaviour Science*, 1998, 59.1: 93-99.

ODENDAAL, Johannes. *Zvířata a naše mentální zdraví: proč, co a jak*. 1. vyd. Praha: Ve spolupráci s Českou zemědělskou univerzitou v Praze vydalo nakl. Brázda, 2007. 173 s. ISBN 978-80-209-0356-3.

PECINA, Pavel. *Bydlí s námi hmyz*. Druhy pro začínající chovatele – strašilky, pakobylky a saranče. 1. vyd. Praha: Fragment, 1999. 32 s. ISBN 80-7200-306-2.

PIPKOVÁ, Zuzana. Chov živočichů ve škole. *Metodický portál: Články* [online]. 17. 01. 2008, [cit.2017-02-09]. Dostupný z WWW:

<<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/ZME/1817/CHOV-ZIVOCICHU-VE-SKOLE.html>>.

ISSN 1802-4785.

PURCHON, R. D. *The biology of the mollusca*. 1. vyd. Pergamon press, 1968. 560 s. ISBN 9780080126463.

RICHARZ, Klaus a SCHULZE, Heinz-Helge. *Malá encyklopedie přírody*. Zvířata na zahradě. Z německého originálu přeložil

ŘEHÁK, Bohuslav. *Vyučování v biologii: Na základní devítileté škole a střední všeobecně vzdělávací škole*. Příspěvek k didaktice biologie. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. 296 s.

SAK, Petr. *Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. 1. vyd. Praha: Petrklíč, 2000. 291 s. ISBN 80-7229-042-8.

SCHMIDT-RÖGER, Heike. *Bydlíme s králíkem: nápaditě, útulně, příjemně*. 1. vyd. Praha: Grada publishig, 2009. 64 s. ISBN 978-80-247-3182-7.

SKALKA, Petr. *Minimum chovatele*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Olympia, a. s., 1997. 79 s. ISBN 80-7033-487-8.

SKOUPÁ, Lenka. *Začínáme s chovem ovcí a koz*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Brázda, 2014. 104 s. ISBN 978-80-209-0406-5.

STANFORD, Amanda. Can I touch it?: Zoo program impacts. *www.izea.net*, 2014, 64.

STREJČKOVÁ, Emilie a kol. *Děti, aby byly a žily*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005. 96 s. ISBN 80-7212-382-3.

STREJČKOVÁ, Emilie. *Děti pro pětihory*. 1. vyd. Praha: Zájmové sdružení Toulcův dvůr, 1998. 60 s.

ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. 384 s. ISBN 978-80-262-0644-6.

VELEMÍNSKÝ, Miloš a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Nakladatelství Dona s. r. o., 2007. 335 s. ISBN 978-80-7322-109-6.

WIENER, Walter. *Cizokrajní ptáci v klecích*. 444 rad pro chovatele cizokrajního ptactva. 1. vyd. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1987. 256 s.

WOLFF, Andrew I. a FRISHMAN, William H. Animal-assisted Therapy in Cardiovascular Disease. *Seminars in Integrative Medicine*. WB Saunders [ed.], 2004. p. 131-134. ISSN 1543-1150.

ZÁKON č. 246/1992 Sb. *Zákon České národní rady na ochranu zvířat proti týrání*. In: *Sbírka zákonů*. 29. 5. 2011. [cit.2017-02-09]. Dostupný z [www:<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=246&r=1992>](https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=246&r=1992).

ZOLDOSOVA, Kristina a PROKOP, Pavol. Education in the field influences children's ideas and interest toward science. *Journal of Science Education and Technology*, 2006, 15.3-4: 304-313.

zum KOLKOVÁ, Anneliese. *Láska ke zvířatům*. Z německého originálu přeložil ROLLER, Zdeněk. 1. vyd. Bratislava: Mladé letá, 1995. 94 s. ISBN 80-06-00622-9.

9 Seznam příloh

9.1 Příloha 1 - Dotazník

Vážení rodiče a žáci ZŠ Velké Hamry,

jmenuji se Pavlína Matoušová a jsem studentkou 3. ročníku Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Jako téma mé závěrečné bakalářské práce jsem si zvolila „Chov zvířat ve školách jako prostředek environmentální výchovy“ a jelikož se ve Vaší ZŠ nachází minizoo, obracím se na Vás s prosbou o vyplnění tohoto krátkého dotazníku. V první části dotazníku jsou otázky určené žákům a ve druhé je několik otázek pro rodiče. Prosím rodiče, aby dotazník vyplnili s dětmi, jelikož vzhledem k věku dětí by některé otázky mohly být špatně pochopeny a následně špatně zodpovězeny.

Vyplnění dotazníku je pro mě nesmírně důležité a velmi Vám děkuji za ochotu a pomoc s jeho vyplněním.

Odpovědi, které považujete za správné, prosím zakroužkujte. Pokud v otázce není nabídka odpovědí, napište prosím vlastní krátkou a srozumitelnou odpověď.

1. Pohlaví: dívka chlapec
 2. Věk:
 3. Třída:
 4. Máte ve škole minizoo? ano - ne
 5. Od koho jsi se o minizoo dozvěděl/-a? Všiml/-a jsem si sama. - Od spolužáků/kamarádů. - Od paní učitelky/vychovatelky.
 6. Která zvířata v minizoo máte a kolik?
 7. Jak často ke zvířatům ve Vaší minizoo chodíš? Vůbec. - Jednou za měsíc. - Jednou za 14 dní. - Vícekrát za týden. - Každý den.
 8. S kým k minizoo chodíš? Sám. - S kamarádem. - S paní učitelkou/vychovatelkou.
 9. Zvířata nejraději: Pozoruju. – Krmím. – Hladím. – Hraju si s nimi. – Nedělám nic z toho, protože je mi to nepříjemné a bojím se jich.
 10. Krmíš Vaše zvířata? ano – ne
 11. Pokud jsi v předchozí otázce odpověděl/-a ano, napiš prosím, čím je krmíš:
.....
 12. Líbí se ti, že máte ve škole minizoo? ano – ne
 13. Pokud jsi v předchozí otázce odpověděl/-a ne, vyber prosím jednu z možností, která se nejlépe podobá tvému důvodu: Bojím se, že mě kousnou. - Bojím se nemoci. - Mám alergii. - Nemám rád zvířata.
 14. Chtěl/-a bys, abyste v minizoo měli i další zvířata? ano – ne
 15. Pokud ano, vyber z uvedených příkladů která: Křeček. - Papoušek. - Ještěrka. - Ovce.
 16. Líbilo by se ti vyučování se zvířaty venku nebo ve třídě? ano – ne
 17. Chtěl/-a bys navštěvovat kroužek nebo volitelný předmět „chovatelství“? ano – ne
- Otázky pro rodiče:
1. Berete školní minizoo v ZŠ Velké Hamry jako přínos a zpestření pro Vaše děti? ano – ne
 2. Jste rádi, že Vaše děti přichází častěji do kontaktu se zvířaty a učí se, jak se k nim správně chovat a pečovat o ně? ano – ne
 3. Pokud jste v předchozí otázce odpověděl/-a ne, napište prosím důvod:
.....
 4. Uvítali byste rozšíření výuky o volitelný předmět případně volnočasový kroužek „chovatelství“? ano – ne
 5. Připadá Vám díky minizoo škola atraktivnější a doporučili byste ji svým známým pro výuku jejich dětí? ano – ne

9.2 Příloha 2 - Fotografie

1 Umístění minizoo v ZŠ Velké Hamry (Matoušová, 2016)

2 Pohled na atrium (Matoušová, 2016)

3 Ubikace (Matoušová, 2016)

4 Obyvatelé minizoo – králíci (Matoušová, 2016)

5 Všichni králičí obyvatelé (Matoušová, 2016)

6 Morče (Matoušová, 2016)

7 Děti pozorují zvířata o přestávce (Matoušová, 2016)

8 Úklid a krmení (Matoušová, 2016)

9 Mazlení morčete (Matoušová, 2016)

10 Mazlení králíka (Matoušová, 2016)